

Koloběh obyčejů, morálky a práva

*Stalo se běžným zvykem, že jakmile se začne hovořit anebo psát o právu, účastníci polemiky okamžitě začnou „šermovat“ nejrůznějšími protichůdnými paragrafy i stejně protichůdnými a nezřídka i nezákonnými podpůrnými judikáty, které v některých případech dokonce svědčí o nedostatku základního právního vzdělání (např. neznalost obsahu pojmu „ius cogens“ – tj. norma tuhá, neměnná a striktně příkazová). Často se proto říká, že když se sejdou tři právníci, mají pět rozdílných názorů. Ještě horší situace však nastává tehdy, když se v souvislosti s právem začne hovořit o morálce anebo mravnosti, protože v důsledku dlouhodobě a všeobecně zanedbané výuky historie a výchovy k mravnosti (natož pak filosofii) se pravidelně objevují základní neznalosti niterného obsahu těchto pojmů – a to dokonce i u lidí, kteří se o nich odvažují vyučovat jiné. Jen zcela výjimečně tedy dojde k situaci, kdy je některý účastník diskuze schopen uvažovat v širších souvislostech filosofie a právní vědy, anebo kdy dokonce některý soudce začne zasvěceně a na vysoké, umné a libost vzbuzující argumentační úrovni vykládat takové pojmy jako „vyšší spravedlnost“ (nebo též spravedlnost ušlechtilá, noblesní – ekvita, latinsky **aequitas**), „dobré mravy“ (latinsky **bonos mores**) anebo „obyčejné lidské cítění“ (§ 2 odst.3 občanského zákoníka). Ačkoliv mravnost je základem mravného práva, jeho mravného výkladu i mravných vztahů ve společnosti (zejména slušnosti a poctivosti ve smluvních vztazích), na tento tenký argumentační „led“ se odváží pouze opravdoví znalci anebo (mnohem častěji) samolibí hlupáci, jejichž sebejistota však vydrží jen do okamžiku, kdy jsou požádáni o definici pojmů mravnost a morálka. Je nanejvýše zarážející, jak je v tomto směru vědomostní úroveň převážně většiny politiků, zákonodárců, soudců i státních zástupců zanedbána, natož vědomostní úroveň téměř všech občanů, kteří ohledně mravnosti a morálky mají pouze chaotické pocity, byť nezřídka kvalitativně na mnohem vyšší úrovni („zdravý selský rozum“ anebo též již zmíněné „obyčejné lidské cítění“). Srovnávacímu (komparativnímu) studiu historie práva, právní filosofie a filosofie vůbec se totiž věnuje jen velice málo lidí a mnohdy se mu nevěnují ani slovnití profesori právnických fakult, natož soudci Nejvyššího a Ústavního soudu, což je na mnohých jejich rozhodnutích také vidět (o státních zástupcích ani nemluvě). Abychom však lépe pochopili nejen kořeny morálky, mravnosti a práva, ale i jejich pozoruhodné proměny v historii lidstva, musíme se vrátit o tisíce let zpátky a velice pečlivě zkoumat, jak se začala tvořit obyčejová pravidla chování (místní a skupinové zvyklosti), jak z nich vznikla archaická místní, skupinová anebo etnická morálka, jak, kde a proč se postupně vyvinula v mravnost (etiku), kde a proč ustrnula ve své primitivní a nemravné archaické podobě, a kdy a proč dochází k úpadku mravnosti i práva a návratu k primitivismu a barbarství.*

V první řadě je třeba vědět, že **evoluční proces vzniku obyčejů, morálky, mravnosti i práva podléhá stejným zákonitostem jako proces vzniku pudů**, které bez ohledu na náš věk, pohlaví, vědomosti i zkušenosti předurčují mnohá naše jednání (pud sebezáchovy, pud dýchat, pud hladu, pud pohlavní, pud rodičovský, pud poznávací, pud lovecký, pud shromažďovací, pud agresivní, pud po uznání a uplatnění a pud estetický). Cokoli se dlouhodobě osvědčilo jako zdroj kladných pocitů (emocí) a vedlo k úspěšnému přežití, uplatnění v životě anebo stabilizaci společnosti, bylo „zakotveno“ nejprve v pudech, poté v obyčejích (zvyklostech), v morálce, ojediněle v mravních principech chování a nakonec v psaném právu; co se neosvědčilo, bylo časem pomínuto, pozměněno anebo nahrazeno.

Rozdíl mezi pudy a obyčejí spočívá v tom, že pudy **trvale předurčují** (determinují) člověka k určitému **způsobu chování**, které může být:

1. racionálně ovládnuto (autopsuchoanalýza, uvědomělá sebekázeň);
2. iracionálně potlačeno na delší anebo kratší dobu (zejména pud pohlavní, pud shromažďovací, pud po uznání a uplatnění apod.); tyto násilně potlačené pudy (celibát, askeze, sebetřýznění apod.) pak propuknou mimo lidský rozum i vůli, pokud se k tomu naskytne vhodná příležitost;
3. iracionálně zvýrazněno (zejména pud pohlavní, jehož rozmanité a neobvyklé novotvary se postupně stávají podivuhodnými a vynucovanými zvyklostmi);
4. v průběhu civilizační deformace zapomenuto (vytěsněno) – např. pud lovecký anebo pud poznávací, který je po celá tisíciletí v příkrém rozporu se všemi náboženskými věroukami;
5. obsahově pozměněno (transformováno), aby za příhodné situace ve své původní podobě znovu ožilo (např. pud lovecký se postupně změnil z lovu potravy na lov kořisti, majetku a atraktivních partnerů, aby se pak v případě nouze opět změnil v prostý „lov“ jídla, apod.).

Naproti tomu obyčejí a psané právo **dočasně stanoví člověku pravidla chování v daném čase a místě**, a je pouze na jeho rozumu a jeho vůli, zda se jim podrobí anebo nikoli. **Pudy jsou tedy dílem výběru přírodního** (naturálního – přece jenom jsme pouhý živočišný druh), **zatímco obyčejí a psané právo jsou dílem výběru lidského**.

„Starobylost má sílu zákona.“ (Vetustat vicem legis tenet)

(Domitius Ulpianus – 170-228 n.l.)

„Stav práva lidského se stále do nekonečna mění, a není v něm nic, co by trvat mohlo věčně.“

(Codex Iustinianus – 6.stol.n.l.)

Kdyby např. porušování obyčejů „nekrást“ anebo „nepodvádět“ bylo sto tisíc let pravidelně trestáno vyhnanstvím anebo smrtí, je pravděpodobné, že tyto násilně vynucované zvyklosti by se v důsledku strachu staly pudem. Opakované záporné pocity (emoce) totiž mají funkci učení a ani rozumuprostá zvířata neopakují jednání, která jsou pro ně **neodvratným** zdrojem bolesti a utrpení anebo reálnou hrozbou smrti. Tak to v přírodě funguje a již ve starověku lidé poznali, že „**prvním bohem na světě je Strach**“ (Prius in orbe Deus est timor). Člověk je však myslící bytost (tvor), nad svým počínáním (zpravidla) přemýšlí (až na jedince rozumu vzdálené anebo dementní) a může jej tedy v určité míře ovládat anebo upravovat (korigovat), pokud je ovšem na dostatečné intelektuální úrovni a mravní úrovni a pokud mu to pudy dovolí. Pudy jsou totiž silnější než rozum a strach (zejména pud pohlavní, pud agresivní, pud lovecký a pud shromažďovací) a jak již bylo řečeno, mohou být zvýrazněny anebo účelově pozměněny (např. opouštění rodin a dětí kvůli novým partnerům, „lovení“ atraktivních partnerů, hromadění majetku nepoctivým způsobem apod.). Pokud tedy lze v daném čase a místě počítat s určitou tolerancí svého okolí (zejména dojde-li k všeobecnému rozvratu ustálené společenské morálky), existuje i možnost vyhnout se trestu a z jeho plynoucím záporným emocím. Kdyby tomu tak nebylo, i současné kriminality by ubylo.

Naprostá většina lidí na celém světě je rozumu vzdálená (homo amentus) anebo rozumuprostá (homo dementus) a proto pro ně platí tato poučka:

„Rozum pudům slouží, nevládne jim. Rozum může ovládat pud jen tehdy, když proti němu postaví jiný mocný pud.“

(C.J.Adcock – Základy psychologie; Orbis 1973, str.63)

Stojí za zmínku, že mezi všemi vyjmenovanými pudy se neobjevují taková mravná pravidla chování, jako např. uvážlivost, slušnost, poctivost, skromnost, střídmost, lidskost, laskavost a soucitnost (viz výklad níže). Tato mravná pravidla chování se totiž vyvinula teprve nedávno (co je to 4 500 let od Ptahhotepových naučení do současnosti v historii lidstva?), nejsou výsledkem přírodního výběru a jsou tedy výsledkem dlouhodobého, intenzivního, pozitivního a **individuálního** lidského přemýšlení, které je nezřídka v oslnivé formě zaznamenáno v mnohých starověkých písemných pramenech. Myšlení je však „bolestivé“ a proto mezi převážnou většinou nerozumných, nevědomých a hloupých lidí se mravná pravidla chování nikdy nestala a nikdy a nikde ani nestanou obecně uznávanou a vynutitelnou zvyklostí. Správné poznání, správné rozhodnutí, správná mluva, správné jednání a správný způsob života (prvních pět Buddhových cest vedoucích k zániku strasti) se totiž nemohou obejít bez rozumu.

„Bez rozumu nic nemůže být správně vykonáno.“
(Římský právník, státník a řečník Marcus Tullius Cicero – 106-43 př.n.l.)

Čím méně je tedy rozumového (racionálního) a mravného uvažování (viz výklad níže) a čím větší je shovívavost okolí (tolerance, benevolence) k závažným mravním proviněním (už nehrozí smrt ani fyzické tresty), tím jsou lidé náchylnější podlehnout iracionálnímu a živočišnému pudovému hnutí mysli, a to bez rozdílu věku, pohlaví i společenského postavení. Proto se dopouštějí nerozumných až neuvěřitelně hloupých činů i zločinů, jelikož racionálně (rozumově, uvážlivě) nezohledňují jejich perspektivní dopady (momentální neschopnost racionální emoční kalkulace). Pozdní lítost, omluvy, tlučení hlavou o zem ani kající zpovědi totiž uplynulý čas nenavrátí. Pokud se však za skutečně zlý anebo hloupý čin nedostaví opravdu trýznivá záporná emoce, je reálný předpoklad, že za příhodné situace se budou znovu opakovat (např. hráčská vášeň, notorické podvádění, manželská nevěra, nestřídmost, hrabivost, alkoholismus, promiskuita apod.). Ostatně ani mnohé současné tresty nejsou způsobilé vyvolat extrémní záporné emoce a tudíž neplní funkci zkušenostního učení, která je jedním ze základů přírodního řádu. To i mnozí ptáci a savci se spíše chovají (pudově) podle přírodních příkazů chování, než mnozí „rozumní“ lidé, a to i v nejvyšším společenském postavení – např. dodržují přírodou „příkázanou“ partnerskou věrnost i péči o své potomstvo (vlci, lišky, labuť, kachničky mandarinské apod.).

Ve starověké Indii byly takové nerozumné, primitivní a požívačné „temné duše“ označovány slovem **tamas**, vznětlivé a bojovné (agresivní) „rudé duše“ byly označovány slovem **rádžas** a přemýšlivé a ukázněné „světlé duše“ byly označovány slovem **sattva**. Podobně i lidské skutky byly podle své motivace označovány jako **tamasické** (temné, nízké, hrubé, primitivní a požívačné), **rádžasické** (výbojné a násilnické) anebo **sattvické** (ušlechtilé), přičemž toto archaické a přitom inspirativní členění „duší“ i skutků lze podpůrně použít i v současnosti. Ačkoliv rozličné „temné skutky“, zejména lhaní, nedodržování slibů, úskoky, lsti, podvody, krádeže, kořistnictví apod., anebo nejružnější „rudé“ násilnosti, zejména loupeže, sexuální útoky, ublížení na zdraví, vraždy apod. jsou stálými zápornými společenskými jevy, pro nerozumné „temné“ anebo „rudé“ povahy jsou v **daném okamžiku** zdrojem příjemných pocitů (emoční uspokojení, hmotný zisk, významné společenské postavení apod.) bez ohledu na **dobu budoucí**, neboť mají reálnou naději na uniknutí trestu anebo se hrozícího trestu neobávají. V přírodě to však bez přirozeného „zákona odplaty“ nefunguje, protože jinak by se pudy nevyvíjely a nestabilizovaly.

Poněvadž mnohá jednání (zejména lhaní, krádeže, podvody a násilí) umožňují po celá tisíciletí úspěšné přežití v okolním prostředí (buď nepřiměřeně tolerantním anebo krajně nepřátelským), je z hlediska výběru výhodného způsobu chování zcela zákonité, že se pro svoji úspěšnost stala determinující genetickou (pudovou) výbavou celých generací bez ohledu na národnost a rasu. Nelze tudíž považovat za projev rasismu např. i tento zkušenostní poznatek:

„Význačným rysem cikána je lhaní. Neví, kdy a kde se narodil, uvádí jiné rodiče a sourozence, jiné jméno; neví zkrátka nic a co řekne, je lež. Svého otce vydává cikánka jednou za bratra, jindy za manžela, syna jednou za bratra, jindy za bratrance atd.“

(Učebnice pátrací taktiky 1935 – Rudolf Košťák, major četnictva.)

Je tedy patrné, že mnohé místní anebo skupinové obyčeje (zvyklosti) se vyvíjely ryze účelově na prastarém (archaickém) pudovém základě, neměly s nadčasovými etickými principy chování nic společného a nezřídka ve své primitivní účelové podobě přetrvaly dodnes. Tak jako se chovali prarodiče a rodiče, chovali se i jejich potomci, kteří nejenže napodobovali chování dospělých, ale postupně si osvojili i jejich názory, postoje, zvyky, předsudky i místní a skupinové zvyklosti. Neustálým posilováním těchto „vkladů“ do lidské psychiky tak došlo k jejich „zakódování“, které pak na celé generace ovlivnilo chování nejprve místní populace a později celých národů. I tak lze vysvětlit zakořeněnou chamtivost, zlobu a nenávist.

Konfucianští a stoičtí filosofové se sice již před více jak 2000 léty snažili „vystopovat“ podstatu lidské přirozenosti, avšak evoluční proces vzniku pudů a z nich se vyvíjejících forem lidského chování tehdy ještě nepochopili.

„Touha po zisku a nenasytnost – to jsou vrozené vlastnosti člověka. Jestliže z tohoto zorného úhlu zkoumáme přirozenost člověka, stává se nám zřejmým, že člověk je od přírody zlý a jeho ctnosti se rodí teprve praktickou činností.“

„Přirozenost lidská je v základě zlá. To dobré v ní je pouze vypěstované.“

„Aby se někdo stal zdvořilý, úslužný, kultivovaný a lidsky náležitý, musí se pomocí učitelů a zákonů vychovávat.“ (Konfucianský filosof Sün-c' - asi 313-238 př.n.l.)

„Poněvadž pramenem práva je příroda, plyne z toho, že je ve shodě s lidskou přirozeností, aby nikdo netěžil z nevědomosti druhého člověka. Není větší zhouby v lidském životě, než tvářeli se chytráctví jako moudrost.“

(Marcus Tullius Cicero – 106-43 př.n.l.; O povinnostech.)

*Pojem obyčej (zvyklost) je patrně všeobecně jasný a je tématem učebnic i přednášek souvisejících s výukou dějin státu a práva. Protože však doby vzniku obyčejů a jejich postupného formování nejsou náležitě dokumentovány (ještě neexistovalo písmo), lze se **pouze domnívat** (každé tvrzení totiž vyžaduje důkaz, leč domněnka jej nevyžaduje), že jejich přirozeným (přírodním, naturálním) základem byly **pudy**, a jejich lidským základem byly dlouhodobě formované **místní a skupinové představy lidí** o tom, jaké chování je v dané mikrosociální (rodu, kmene) vhodné a výhodné a tudíž i nátlakem anebo násilím vynutitelné. Je také **pravděpodobné**, že na tvorbě místních a skupinových obyčejů (zvyklostí) se zásadním způsobem podílela i vůle nejsilnějších a nejmocnějších členů rodu (kmene), zejména silného náčelníka a jeho blízkých loveckých druhů a spolubojovníků. Síla paží (později i zbraní) totiž vždycky znamenala právo.*

„Právo je ve zbraních.“ (Ius in armis est)

(Římský státník a stoický filosof Lucius Annaeus Seneca – 4 př.n.l.-65 n.l.)

Prvořadým základním přirozeným (přírodním) právem (*ius naturale*), odpozorovaným od ostatních živočišných druhů, bylo tedy **právo silnějšího** (obsahově „zlé“ pěstní právo), které v nepsané **hrubé a násilnické morální podobě** přetrvalo dodnes. Toto primitivní „zvykové právo“ uplatňují především lidé nerozumní, nevzdělaní, hloupí, primitivní, sobečtí, bezohlední, hrubí, suroví a agresivní, kteří se však až příliš často setkávají s úspěchem svého počínání (tj. fyzických útoků, nadávek, křiku, řevu, zuření apod.). Tato skutečnost proto svádí k opakování a napodobování takového „evolučně osvědčeného“ jednání, které v mnohých zemích (včetně naší republiky) i ve 21. století zůstává politováníhodnou a tolerovanou zvyklostí. Hlupáci, primitivové, hrubci, násilníci a surovci totiž stále ještě (tak jako po celá tisíciletí) se značným úspěchem zneužívají slušnosti i strachu svých spoluobčanů, kteří raději ustoupí, než by riskovali nepříjemnou hádku, násilný střet, zranění anebo i smrt. S rozvojem (evolucí) lidského myšlení (které sice ostatní živočišné druhy postrádají, ale nebylo by vhodné je podceňovat) se však postupně vyvinulo i **právo chytřejšího**, které začali uplatňovat lidé vychytralí, prohnání, lstiví, chamtiví a nepoctiví (kouzelníci, šamani a později i kněží). Výjimečně se však s podobným chováním lze setkat i s některými tvory v živočišné říši (zejména opicemi), kteří hrubou silou nahrazují sice primitivní, ale přesto udivující prohnanost. Takové chování např. popisuje kanadský spisovatel Ernest Thompson Seton v příběhu o obrovském grizzlym Wahbovi, kterého menší a slabší medvěd vystrnadil z jeho loveckého revíru tím, že si vylezl na špalek stromu anebo na skalku a na stromě vyznačil značku své velikosti podstatně výše, než to před ním učinil Wahb (E.T. Seton – Wahb; Nakladatel B.Z. Nekovařík, Praha 1925).

Kombinace síly a chytrosti byla v historii lidstva pouhou výjimkou a obvykle se týkala smutně proslulých vojevůdců (Alexandr Veliký, Džingischán aj.). Fyzicky slabší, chytří a prohnání lidé se proto postupně stali ještě úspěšnějšími než „siláci nižší inteligence“. Jen tak lze vysvětlit, proč se např. v Indii stali nejvyšší (nejsvětlejší, nejčistší - sattvickou) kastou bráhmani, kteří ve společenské hierarchii převýšili ráadžasickou kastu bojovníků a vládců (kšatrijů), a lze tím také vysvětlit i dominantní společenské postavení kněží v Egyptě, Izraeli, Persii, Řecku, Římě i v jiných zemích. Po vzniku křesťanství pak následovaly nejrůznější církve a sekty plné vychytralých manipulátorů, pro které jsou i dnes majetek a moc mnohem cennější a přitažlivější než prastaré „svaté knihy“.

Chytrost a prolhanost byly vždy cestou k úspěchu a úspěšné jsou i v této kořistnické době, plné lží, manipulací a záludností. Dnes se takoví úspěšní chytráci a kořistníci uplatňují zejména v politice, v náboženství, v advokacii anebo v podnikání (tzv. „šikovní podnikatelé“, manažeři apod.), přičemž jen výjimečně lze mezi nimi nalézt nějakého urostlého siláka, který snad dokonce umí fyzicky pracovat. Stačí jen připomenout výrok zakladatele scientologické církve Lafayette Ronalda Hubbarda (1911-1986), který prohlásil: „Pokud chcete vydělat milion dolarů, založte nové náboženství.“ Je však nutno připomenout, že lidský druh i „civilizace“ se stále vyvíjejí a proto mnozí dnešní mocní chytráci slabé fyzické konstrukce (vládci, prezidenti apod.) úspěšně nahrazují svoji fyzickou slabost silou jiných (policejními, armádními, námořními a leteckými silami anebo alespoň bezpečnostními agenturami).

Vzhledem k násilnickému a kořistnickému charakteru primitivního zvykového „práva silnějšího“, které se vyvinulo z kombinace pudu sebezáchovy, pudu agresivního, pudu shromažďovacího a pudu po vyniknutí a sebeuplatnění, lze tedy předpokládat, že archaické lidské společnosti nebyly ještě založeny na rovnosti jejich členů a na pricipech slušnosti a spravedlnosti, zejména pokud šlo o slabší členy rodu anebo kmene (děti, ženy a staré lidi). Kdo byl silnější anebo chytřejší, byl první u jídla i u ohně, přežil a získal majetek i moc. Kdo byl slabší, musel ustoupit silnějšímu anebo chytřejšímu, musel trpět hladu, a pokud včas neutekl, musel se smířit s křivdou anebo musel zemřít. Ani vlastnické právo tedy nebylo nedotknutelné, protože ještě neexistovaly právní mechanismy, jak se domoci jeho ochrany. Nejvýše bylo možno uplatit náčelníka, aby se ukřivděného člena rodu anebo kmene zastal svojí silou, anebo uplatit kouzelníka (šamana), aby někoho očaroval anebo proklel – tak se zrodila i první archaická zvyková korupce, která v nejrůznějších formách přetrvala dodnes.

***„Jeť od přírody, že to, co jest slabší, nebrání silnějšímu,
nýbrž že je slabší silnějším ovládáno i řízeno,
že silnější vede a slabší následuje.“***

(Sofista Gorgiás z Leontín – asi 483-380 př.n.l.)

*Představy a pocity dobra, rovnosti, slušnosti a spravedlnosti a naproti tomu představy a pocity zla, nerovnosti, neslušnosti, nespravedlnosti a křivdy se tedy začaly projevovat až v průběhu tisíciletého vývoje lidského myšlení. Lidé dříve všeobecně přemýšleli více než dnes (také na to měli více času a bylo méně „všehoznalých“ expertů, manažerů, vědátorů a manipulátorů), protože neznámých vjemů kolem nich bylo bezpočet a museli je nějak rozumově vyhodnotit a zařadit do svých představ o pravé skutečnosti (objektivní realitě). Neměli k dispozici internet, televizi ani tisk, ale viděli kolem sebe fungující přírodní zákony a v noci měli hvězdnou oblohu nad hlavou (bez rušivých světél), takže o to více museli myslet (pud pátrací a poznávací), aby chybějící dílky v mozaice poznání doplnili alespoň tvůrčí představivostí. Z jejich tvořivých představ a pocitů se pak postupně vyvinulo nejprve kolektivní „přirozenoprávní“ **subjektivní poznání** a následně kolektivní „přirozenoprávní“ **subjektivní představa a přesvědčení** o tom, co je dobro a zlo (Zarathuštra), co je vesmírná, přírodní a společenská rovnováha (spravedlnost – Anaximandros z Milétu, Hérakleitos z Efesu) a co je pro danou společnost (patrně) prospěšné anebo škodlivé. Jejich tvořivé představy přitom byly mnohdy natolik důmyslné, že ještě dnes inspirují (a zahanbují) mnohé učence, kteří (byť neradi) přiznávají, že celá středověká i novověká filosofie „stojí na ramenou obrů.“*

Prastaré (archaické) místní obyčeje (zvyklosti) byly rozmanité. Některé byly natolik pozitivní a mravně vyspělé, že postupně vykrytalizovaly v nadčasová mravní pravidla chování (mravní příkazy – viz níže), která i v současnosti mohou být zdrojem káravého poučení pro dnešní „odmravnělé“ lidi, zcela odtržené od základních hodnot civilizované lidské společnosti (např. pro lidi, kteří nestoudně lžou, kradou, podvádějí, ubližují jiným, vraždí, zamykají své zdroje vody před pocestnými, nemají úctu ke starším lidem, nestarají se o své děti, nedodržují manželské závazky ani sliby, zanedbávají hroby svých předků apod.). Jiné zajišťovaly ideovou kontrolu nad danou místní komunitou, mnohdy působily i navenek (např. zvyklosti ze střetu s „cizím prvkem“ – dnes mezinárodní zvyklosti i mezinárodní právo) a rozličné obřadní úkony podřizovaly jakési „božské patronaci“ (např. svatby, pohřby, křty, věštby, oběti, odměny za hrdinské činy, náboženské obřady a svátky, poutě, procesí, pravidla vypovídání a vedení války apod.). Některé zvyklosti však byly i velice kruté – počínaje krvavými lidskými obětmi, bitím, kamenováním a konče vyhnanstvím anebo dokonce zabitím provinilce a zkonzumováním jeho těla.

Uplatňování archaických zvyklostí lze vhodně ilustrovat např. na zvyklostech válečných (vypovídání války), které např. takto popisuje římský historik Titus Livius ve svých „Dějínách římských od založení Města“ (Kniha I/32; Nakladatelství Svoboda 1979, str.85-86):

„To se dalo tak, že fetiál (tj. kněz uzavírající smlouvy) přinesl kopí okované železem nebo zbrcené krví, na hrotu opálené k jejich hranici (tj. k hranici nepřítele) a za přítomnosti neméně než tři mužů pro vojnu dospělých prohlásí: „S ohledem na to, co národy Starých Latinů a vůbec Staří Latinové proti starobylému římskému národu Quiritů učinili a čím se provinili, a že starobylý římský národ Quiritů nařídil, aby byla vedena válka se Starými Latiny, i protože senát starobylého římského národa Quiritů tak usoudil, jednohlasně se usnesl a k usnesení se přidal, aby válka se Starými Latiny nastala, z toho důvodu já a národ římský národům Starých Latinů a vůbec Starým Latinům válku vypovídám a tímto ji začínám.“ Jakmile dořekl, mrštil kopí na cizí území. Takovýmto způsobem tehdy bylo vyžadováno zadostučinění a vypovídána válka a tento obyčej přijali i potomci.“

V důsledku nedostatku vědomostí totiž byli lidé ve starověku velice pověřiví (a zejména Římané v tom vynikali), takže jim velice záleželo na přesnosti nejruznějších náboženských obřadů, aby bohy nerozhněvali. I válku proto bylo nutno vyhlášovat podle přesných zvykových pravidel, protože pouze řádně vypovězená válka byla považována za „spravedlivou a zbožnou“ (*iustum piunique bellum*). Náboženské zvyklosti, obřady, věštby a věštná znamení ostatně denně prolínaly téměř všemi starověkými kulturami a po celá tisíciletí umožňovaly úspěšnou existenci těch nejchytřejších z chytrých (či spíše prohnáných); ostatně děje se to dodnes.

Z nejruznějších místních obyčejů (zvyklostí) se postupně vyvinula **morálka**, kterou lze stručně definovat jako **společensky uznávaná pravidla chování v daném čase a místě**. Z hlediska „vyššího principu mravního“ pak byla tato místní pravidla chování nemravná anebo mravná (viz níže) – vždy záleželo na míře vyspělosti dané společnosti a konkrétních přírodních podmínkách. Čím bylo okolní prostředí nehostinnější (např. v pralesích anebo pouštích), tím byla tato místní pravidla chování tvrdší a krutější. I k mravnému chování (zejména ke slušnosti) tedy musí být příhodné přírodní podmínky a zejména dostatek jídla a vody.

„Obecně platné zásady: nikomu nebránit v přístupu k prameni, dovolit každému, aby si od našeho ohně zapálil, radí-li se kdo s námi, dát mu poctivou radu – to vše jsou věci prospěšné lidem, kterým se jich dostává, a přitom nejsou obtížné tomu, kdo je poskytuje.“ (Marcus Tullius Cicero – O povinnostech)

„Jistě nám přirozený zákon zakazuje, abychom jeden druhému ubližovali.“ (Marcus Tullius Cicero – O povinnostech)

„Plné břicho je předpokladem slušného chování. Bez toho nikdo nepochopí, k čemu ho dožene hlad.“

(Poslední slova uprchlého trestance pod šibenicí, odsouzeného k smrti za kanibalismus – Austrálie, 19.století.)

*Také místní a skupinová morálka se postupně vyvíjela a vlastní morálku měly nejen jednotlivé rody, kmeny, etnika a rodící se národy, ale i jejich jednotlivé skupiny (zejména malá vesnická společenství, kde se všichni znali a vzájemně se pečlivě pozorovali, zda jsou dodržována místní ustálená pravidla chování). Jiná byla morálka vůdců rodu, kmene anebo vládců, jiná morálka kouzelníků, šamanů a kněží (všechno to byla jedna dominantní zájmová skupina), jiná prostých a nemajetných lidí a jiná morálka otroků. Každá společenská skupina od té nejpočetnější až po rodinu měla vlastní pravidla chování, která považovala za vhodná a výhodná pro úspěšné žití anebo jen prosté přežití. Postupně také došlo k tomu, že mnohé skupinové morálky se staly vzájemně neslučitelnými až nepřátelskými (antagonistickými), takže nezřídka celé rodiny, rody i kmeny zápolily až do svého úplného vyvraždění (zvyková krevní msta – **ius talio**). Příkladem tohoto postupného vývoje byl např. i indický kastovní systém (bráhmani, kšatrijové, vaišijové a šúdrové), který se vytvořil již v archaických védských dobách ve 2. tisíciletí př.n.l. Jeho extrémní podobou totiž byl nejen zákaz mimokastovních styků, ale např. i zvykové pravidlo, že když pouhý stín „nečistého“ mimokastovního vyvržence (čandála anebo párii) dopadl na bráhmana jako příslušníka kasty nejvyšší, bylo to považováno za znečištění trestané smrtí.*

*Když se v oblasti Mezopotámie začalo tvořit písmo, představitelé místních společenství (prvních měst – Šurrupak, Ur, Uruk ad.) záhy zjistili, že písmem lze některé obyčeje a zvyklosti zapsat a z „božského“ neměnného zvykového práva tak učinit **psané právo** (prameny práva), které lze v případě potřeby i měnit. Až tento praktický poznatek povýšil místní obyčeje a zvyklosti na právo a je základem i této definice práva, která byla ovšem v různých zemích, v různých časech i různými autory formulována odlišně:*

*„Právo je historicky, ekonomicky, sociálně a místně podmíněný **soubor obecně závazných pravidel chování**, jehož zachovávání je výhodné a nutné z hlediska zájmů, cílů a potřeb vládnoucí vrstvy obyvatelstva, **který je zapsán v obecně seznatelné písemné formě**, označované jako prameny práva, a jehož dodržování je vynutitelné státní mocí.“*

Nejstručnější definice práva zní takto:

„Právo je abstraktní vyjádření konkrétních společenských vztahů.“

Archaické zákoníky místních sumerských vládců Ur-nammua (asi 2100 let př.n.l.) a Lipit Ištara (asi 2000 let př.n.l.), jakož i zákony z Ešnunny (asi 1900 př.n.l.) předcházely nejznámější starověké právní sbírce, vytesané do kamenné stély a označované jako Chammurabiho zákoník (asi 1800 let př.n.l.). Tato archaická právní sbírka (a zejména její pověstná zvyková zásada „oko za oko, zub za zub“) se pak stala inspirativním základem mnohých dalších starověkých právních sbírek, a „spravedlivé“ zvykové morální pravidlo „oko za oko, zub za zub“ se pak stalo základním pilířem starověké morálky i práva v celé oblasti Středního východu (Malé Asie, Mezopotámie, Kannánu, Egypta aj.). Poté již následovala celá řada starověkých právních sbírek, jako např. židovské zákony Mojžíšovy (asi 14.stol.př.n.l.), spartské zákony Lýkurgovy (asi 8.stol.př.n.l.), athénské zákony Drakónovy a Solónovy (7.stol.př.n.l.), lokerské zákony Zaleukovy (7.stol.př.n.l.) a athénským právem inspirované římské Zákony dvanácti desek (5.stol.př.n.l.), postupně doplňované výroky slavných římských právníků Celsa, Gaia, Modestina, Paula, Papiniana, Neratia, Marciana, Marcella aj., které se staly základem Justiniánské sbírky zákonů z let 528-534 n.l.

„Neznali by jméno práva, kdyby nebylo protivy (protivenství).“

„Je zákon též poslouchat vůli jediného.“

„Lid má bojovat o zákon jako o hradbu.“

(Hérakleitos z Efesu – asi 544-484 př.n.l.)

**„Všechno pak právo vzniklo buď dohodou,
nebo je stanovila nutnost či utvrdil obyčej.“**

(Římský právník Herennius Modestinus – 3.stol.př.n.l.)

„Právo je umění spravedlivého a dobrého.“

(Ius est ars aequi et boni)

(Římský právník Publius Iuventius Celsus – asi 70-140 n.l.)

Tématem této úvahy však není zkoumání a rozbor jednotlivých starověkých právních sbírek ani způsob jejich vzniku dohodou, obyčejem, vůlí lidu, vůlí zájmových skupin anebo vůlí jednotlivce. Jejím tématem je zamyšlení nad tím, podle jakých zákonitostí se mnohá místní a skupinově uznávaná pravidla chování (obyčeje, zvyklosti) postupně vyvíjela a stala se v rámci platného práva i mimo platné právo základem specifické a mnohdy i nemravné společenské morálky, přežívající v daném místě po celá staletí anebo dokonce tisíciletí. I lidské představy, pocity, myšlení, morálka a právo totiž podléhají procesu evoluce – co se (zdánlivě) osvědčilo, bylo zachováno, co se neosvědčilo, bylo zapomenuto. Bohužel však byla zapomenuta i taková přirozenoprávní pravidla chování, která kdysi byla základem fungující lidské společnosti – např. již zmíněný volný přístup k vodě a ohni, úcta ke starým lidem, dodržování manželských závazků, péče o děti a poctivý, upřímný a vlídný způsob jednání mezi lidmi. Bylo by ovšem mylné idealizovat starověk (natož středověk), neboť již tehdy vzpomínaný zlatý věk lidstva je pouhou emočně příjemnou legendou.

V této souvislosti nelze pominout závažný poznatek (platný a poučný i pro současnost), že tradiční místní a skupinová morálka může i zcela zaniknout anebo může být v transformované podobě přenesena na jiné místo, kde se může postupně znovu rozvinout anebo dokonce stát morálkou dominantní (pozitivní i negativní). V historii lidstva jsou totiž známy nespočetné případy úplného zániku anebo přesunu místní a skupinové morálky v důsledku války, genocidy, etnické čistky, živelné pohromy anebo epidemie. Již ve starověku tedy docházelo k takovým případům, kdy byly celé národy, města i vesnice zničeny a zcela zahlazeny, anebo kdy lidé zasažení válkou, hrozbou války, násilnostmi ze strany většinového obyvatelstva, živelnou pohromou nebo epidemií opouštěli svá města i vesnice a vyhledávali nová místa ke svému usídlení (Mínojci, Trójané, Řekové, Kartháginci, Římané, Židé apod.), kam si přenášeli svůj skrovný majetek, své domácí bůžky (penáty) i nehmotné vědomosti, zkušenosti, dovednosti a zvyklosti. Pokud byli zachováni při životě pamětníci, kněží, mudrci a nositelé tradic, mohla být tradiční skupinová morálka zachována beze změny i na jiném místě; pokud však starší lidé a nositelé paměti i vědomostí zahynuli a své sídlo změnili pouze lidé mladí a nezakořenění v tradicích, zpravidla vznikla morálka zcela nová, která se přizpůsobila novému životnímu prostředí. Dělo se to vždycky a děje se to dodnes – mechanismus je stejný.

*Vývoj představ, pocitů, myšlení, morálky a práva je závislý na kvalitě lidského poznání a po všechny doby tedy byl, je a bude **zákonitě chaotický** (velice zvláštní spojení „zákona“ a „chaosu“, ale takto patrně funguje celý vesmír). V důsledku nevědomosti (tj. nedostatku objektivně pravdivých informací), nerozumnosti (tj. neschopnosti správného vyhodnocení vnějších vjemů) a hlouposti (tj. kombinace nevědomosti, nerozumnosti a mravní nedostatečnosti) proto tento proces poznání zpravidla probíhá empiricky (zkušenostně) a v rozporu s postupně objevovanými a nadčasovými požadavky na **všeobecně přijatelné** a společensky stabilizační správné (mravné) myšlení, mluvení a chování.*

Ačkoliv již v archaických dobách se mnozí lidé smířili s dlouhodobě užívanými místními zvyklostmi (obyčeji) a trpně snášeli i útlak, ponižování, vykořisťování a zotročování, někteří přemýšliví lidé (vzhledem k počtu obyvatelstva jich bylo procentuálně mnohem více než dnes) záhy vycítili a posléze i zkušenostně poznali, že mnohé z toho, co jejich předkové stanovili a co bylo po dlouhou dobu považováno za neměnné místní a skupinové morální (tradice), vyvolává stále větší problémy a proto to není dobré a prospěšné ani pro ně, ani pro celou společnost – prostě to není správné (mravné).

Nebylo např. správné (mravné), když vládci unášeli ostatním mužským členům společnosti jejich manželky (případ extrémně sexuálně aktivního sumerského hrdiny Gilgaméše – 3.tisíciletí př.n.l.), a nebylo také správné (mravné), když vládnoucí vrstvy obyvatelstva (náčelníci rodů anebo kmenů a jejich rodinní příslušníci, později vládci a kněží) žili podle ustálené morálky rozmařile a v přepychu, zatímco ostatní členové společnosti mnohdy trpěli hladem. A protože rovnost a spravedlnost je základem jakékoliv civilizované lidské společnosti a „plné břicho“ je předpokladem nejen slušného, ale i podrobného chování, lze **předpokládat**, že již v archaických dobách docházelo k individuálním nebo skupinovým revoltám anebo k rozsáhlejším sociálním nepokojům. Spolehlivě to však lze **prokázat** až v tzv. Prvním přechodném období v Egyptě, počínaje po smrti faraona Pepiho II. (asi 2260 př.n.l.) a konče asi rokem 1991 př.n.l.

Přestože se to může jevit jako nadbytečný popis nesouvisejících historických událostí, následující srovnávací (komparativní) exkurz do historie je důležitý nejen pro pochopení tehdejšího rozkladu tisícileté ustálené společenské morálky, ale i pro pochopení velice pravděpodobných kritických událostí, které nás v budoucnu ještě čekají. **Není totiž pravdou, že se historie opakuje – opakují se pouze lidské chyby, zvláště když jsou pro jejich výskyt (ne)příhodné společenské a klimatické podmínky, násobené nerozumem, nevědomostí a hloupostí.**

„Historie je učitelkou života.“

(Historia magistra vitae est)

(Římský státník, právník a řečník Marcus Tullius Cicero – 106-43 př.n.l.)

Poznámka.: tento citát bude ještě mnohokrát opakován, protože „opakování je matkou studentů“ (repetitio mater studiorum).

„Zkušenost je nejlepší učitelkou všeho.“

(Experientia optima rerum magistra est)

„Nezapomeneš-li staré děje, stanou se učitelem tvých pozdějších činů.“

(S'-ma Čchien – 145-90 př.n.l.)

První egyptské přechodné období začalo postupným rozkladem centrální moci, kterou nahradili místní samovládci v provinciích. Následovalo čtyřicetileté sucho, které vedlo k hladomoru, k masovému vymírání obyvatelstva a k sociálním nepokojům, které vedly k násilnostem, drancování, loupení a vraždění. Úcta k bohům, k mrtvým i mnohé jiné dosavadní zvyklosti byly zapomenuty, hrobky faraonů byly vyloupeny a rozmohly se nejrůznější zločiny. Příznačně tuto situaci popisují „Dialog zoufalce se svým ba“ („ba“ bylo jemná duchovní složka osobnosti, zobrazovaná jako pták s lidskou hlavou a rukama místo nohou), a „Ipuwerův nářek“. Jistě nebude na škodu připomenout oba tyto „nářky“ nad rozvratem ustálených zvyklostí i celé tehdejší společnosti.

Dialog zoufalce se svým ba.

*S kým mám dnes mluvit?
Bratři jsou zlí,
dnešní přátelé nejsou hodni lásky.*

*S kým mám dnes mluvit?
Srdce jsou lakotná,
každý okrádá svého bližního.*

*S kým mám dnes mluvit?
Skromný upadá do zkázy,
drzý má přístup ke každému.*

*S kým mám dnes mluvit?
Pokojnému člověku vede se zle,
dobro jest všude tisknuto k zemi.*

Ipuwerův nářek.

*Nuže pohled'te,
tvář je bledá, co předpověděli předkové, je naplněno;
země je sužována bandami zlodějů
a člověk musí chodit do práce se štítem.*

*Nuže pohled'te,
tvář je bledá a lučištník je ve zbrani,
protože zločin je všude kolem;
včerejší člověk už neexistuje.*

*Nuže pohled'te,
Nil naráží do břehů a přesto už nikdo nepracuje;
každý říká „Nevíme, co se stalo v zemi.“*

*Nuže pohled'te,
nemajetní se stali vlastníky bohatství
a ten, kdo si pro sebe nemohl vyrobit pár sandálů,
jich teď vlastní hromadu....*

*Nuže pohled'te,
bohatí si stěžují, chudí se radují a každé město říká:
„Nechte nás vyznat mocné z našich domovů...“*

*Nuže pohled'te,
země se točí jako kruh hrnčičře;
zloděj vlastní bohatství...*

*Nuže pohled'te,
poušť se rozlézá v zemi
nomy (provincie) jsou zpustošené
a Asijci přišli do Egypta.*

*Nuže pohled'te,
zlato a lazurit, stříbro a tyrkys, karneol a bronz,
núbijský kámen zdobí krk služek,
zatímco urozené dámy bloudí po zemi a dřívější paní domu říkají:
„Ach, kéž bychom měli něco k jídlu.“*

*Nuže pohled'te,
Lidé běhají a rvou se, aby se zásobili...*

*Pohled'te,
dřívější boháč teď spí žíznivý;
ale ten, kdo předtím žebrol o trochu jídla,
má teď piva hojnost.*

(celý text Claire Lalouettová – Egypt; Nakladatelství Levné knihy 2009, str.171-173)

Již uvedenou stručnou definici morálky lze tedy rozvinout takto:

Morálka je historicky, místně, skupinově anebo celospolečensky uznávaný a společenským tlakem vynutitelný soubor pravidel chování, který se v průběhu času mění a přizpůsobuje se době i konkrétním společenským podmínkám a potřebám.

*Každá společnost, v každé době a na jakémkoliv místě na Zemi vždycky měla a stále ještě má svá vlastní „přirozenoprávní“ morální pravidla chování (obyčeje, zvyklosti), která jsou zčásti upravena (zakotvena) v zákonech a z části volně užívaná mimo ně. Pokud tedy platné místní právo v dané době nedosáhne vysoké mravní úrovně, zůstává pouhým **minimem tradiční místní morálky**. Klasickým příkladem je islámské právo šarí'a, které ve své primitivní a nemravné raně středověké podobě přetrvává dodnes.*

*Mnohé prastaré obyčeje (zvyklosti) přežily tisíciletí. Některé z nich jsou dodnes inspirativní (např. právo na sebeobranu, tj. právo na odvracení násilí násilím, jehož objektivní vyhodnocení působí problémy i současným státním zástupcům a soudcům), jiné jsou projevem staletých místních kulturních zvyklostí (např. slavnosti slunovratu, vítání jara, vynášení Smrtky, velikonoční a vánoční svátky, ramadám, kamenování Satana, místní náboženské svátky křesťanů, muslimů, Židů, buddhistů, hinduistů, šintoistů apod.), ale některé byly mravně nepřijatelné již v době svého vzniku (např. lupičství namísto namáhavého obdělávání půdy, otrokářství, náboženské a rasové předsudky apod.). Dodnes např. někteří islámští duchovní (např. „umírněný“ egyptský kazatel Šejch Abú Ischák al-Chuvajní) spatřují příčiny chudoby muslimů v tom, že důsledně nepraktikují **zvykový džihád** a nevedou dobyvačné války proti nevěřícím. Kdyby prý jednou anebo dvakrát ročně přepadli nevěřící, zabavili jim majetek a jejich ženy a děti prodali do otroctví, chudoba by prý z muslimských států definitivně zmizela (Hamed Abdel-Samad – Islámský fašismus; Euromedia Group, a.s. 2016, str. 146). Některé archaické a nemravné místní, skupinové anebo náboženské zvyklosti přitom přetrvaly dodnes a i ve 21.století narušují rovné a slušné mezilidské vztahy – např. hinduistické kastovníctví v Indii, mnohoženství a nerovné postavení žen, bezvěrců a jinověrců v islámských zemích, zahalování obličejů islámských žen, nepřípustnost manželských vztahů mimo danou společenskou skupinu, povinnost podrobit se při výběru manžela vůli rodičů, nepřípustnost homosexuálních vztahů, ženská obřízka v muslimských společenstvích, zvyková nepoctivost muslimů v obchodních vztazích s jinověrci a bezvěrci, sebevraždy ze cti, vraždy z rodinné cti, odkládání, sociální vyčlenění anebo zabíjení nemanželských dětí, krevní msta apod.*

*„Může se však mluvit o nespravedlivém zabití, když postihne úkladného vraha a lupiče? Jaký význam mají naše ozbrojené družiny nebo naše meče? Kdyby nebylo dovoleno vůbec jich užít, určitě by nebylo dovoleno mít je. **Existuje tedy, soudcové, zákon, ne napsaný, ale vrozený, který jsme si neosvojili učením, neslyšeli ani nepřčetli, ale který jsme přejali od samotné přírody, vsáli do sebe a dali mu výraz, k němuž jsme nebyli vyučeni, ale stvořeni, k němuž nás nedovedlo školení, ale pud, a když náš život narazí na nějaké nástrahy, na násilí nebo na zbraně lupičů nebo osobních nepřátel, stanoví tento zákon, že k záchraně života je každý prostředek čestný.**“*

(Marcus Tullius Cicero – O povinnostech)

„Každé právo prohlašuje, že násilí lze zahánět násilím.“

(Vim vi repellere omnia iura clamant)

Na rozdíl od nadčasové **mravnosti** a všeobecně platných mravních pravidel chování **morálka nemá jednotný charakter**. Patrně nejstarší je morálka náboženská (judaistická, křesťanská, islámská, hinduistická, buddhistická apod.), přičemž každá církev, sekta anebo náboženský směr má svoji vlastní morálku, která je nezřídka velice rigidní (tj. „tuhá“ - např. celibát, přísné dodržování náboženských svátků, zahalování tváří, zákaz požívání určitého druhu potravy, zákaz transfúze krve apod.) anebo dokonce militantní, nesmiřitelná a nenávistná (např. islámský terorismus, klatba na „kacíře“ a náboženské odrodilce anebo „svatá válka“ - džihád). Dále rozlišujeme morálku komunistickou, fašistickou, aristokratickou, měšťáckou, pracovní, zločineckou, vězeňskou, vojenskou, sportovní apod. Vojenskou morálkou byla např. již zmíněná archaická zvyková pravidla vypovídání a vedení války, zacházení s parlamentáři anebo zajatci a nakládání s válečnou kořistí (pozdější válečné právo – *ius belli*), sebevraždy ze cti, souboje a v novověku i placení „čestných dluhů“. Vlastní morálku mají dokonce nejen jednotlivé politické strany, ale i nejrůznější formální i neformální společenství, např. námořníci, myslivci, rybáři, trampové, vegetariáni, vegani, squatteři, motorkáři, ekologičtí aktivisté, příslušnice radikálních feministických spolků apod. I mnohé rodiny mají svoji morálku (např. i modlitby před jídlem), kterou stanoví a jejíž dodržování vynucuje dominantní člen rodiny (nezřídka rodinný tyran – otec anebo matka). Současná západoevropská a severoamerická společenská morálka (v USA i v Kanadě) se sice (farizejsky) tváří jako extrémně „přeslušnělá“ (tj. pseudokorektní), ale ve skutečnosti je netolerantní, nepřátelská a nesmiřitelná, protože nepřipouští nejen „politicky nepřijatelné“ vtipy a karikatury, ale ani pravdivou a „politicky nelibivou“ kritiku některých náboženských směrů, způsobu chování některých národnostních menšin, netradičních sexuálních orientací i fantazijních (a mnohdy pomatených) politických představ o slušném chování, humanitě a přirozené dobrotě člověka. Zakazování se znovu stalo oblíbenou totalitní morálkou, která společensky nadřazeným úředníkům umožňuje seberalizaci a rozvoj v životě.

Ve starověku měli lidé podstatně jednodušší „přirozená“ pravidla chování (místní a skupinovou morálku), než jaké máme dnes. Byli prostí, mnohdy determinovaní nehostinným prostředím, každodenně jim šlo o život a proto jim mnohé okolní jevy, děje a věci byly podstatně jasnější než dnešním lidem, kteří by bez televize, internetu, tabletu anebo mobilu nedokázali vůbec žít. S postupem doby si však lidé postupně vypěstovali zvláštní schopnost stanovovat si nejrůznější více či méně rozumná pravidla (řády, omezení, příkazy a zákazy) pro svůj život i pro celá svá společenství. Čím větší však byla jejich nerozumnost, nevědomost a hloupost (a ta časem narůstala), tím častěji to byla pravidla nerozumná, nesmyslná anebo vysloveně hloupá – a tento stav přetrval dodnes. Nejhorší vždycky byly a stále ještě jsou morálky fanatické a nepřátelské, jejichž původci i zfanatizovaní přívrženci nenávistně útočí nejen na všechny názory a morálky oponentní, ale i na celé národy a státy. Představme si pouze situaci, jakou nenávistnou kritiku by asi v dnešní společnosti vyloučil Marcus Tullius Cicero s tímto výrokem:

„Co je však ničemnější a hanebnější, než zženštilý muž?“

(Tusculské hovory)

Poznámka: V Ciceronově době Řím potřeboval opravdové muže, nikoli takové „muže“, kteří jen jako muži vypadali, ale zbraň by ani neudrželi. Cicero by se proto jistě podivil, kdyby viděl dnešní okrášlené a navoněné „muže“, jejichž pouhý vzhled vzbuzuje odpor. Ostatně ve starověkém Římě platila zvyklost, že „tělo muže nesnáší zdobení. Muže zdobí pouze jizvy utržené v boji.“

*Pouze sportovní morálka je zcela totožná s mravností, neboť je důsledně založená na čestném a poctivém soutěžení (**fair play**). Některé morálky se morálce sportovní přibližují (např. morálka myslivecká, rybářská a trampská), ale ostatní morálky nemají s mravností téměř nic společného a zpravidla se s ní příkře rozcházejí. Naprostá většina morálek jsou totiž buď nevědomou anebo pokryteckou „hrou na mravnost“ (pokrytecké moralizování, farizejství, puritánství). Někteří sebejistí „moralisté“ totiž pociťují, že jejich dosavadní skupinový morální pohled na rodinu, sex, společnost i svět neodpovídá jejich představě o morální dokonalosti, a proto se pokoušejí povýšit svoji vlastní smyšlenou a vykonstruovanou morálku na něco „hodnotově vyššího“. Zde jsou základy nejružnějších fanatických a nesmiřitelných zájmových společností (feministických, veganských, ekologických, pseudohumanistických apod.), které jsou schopny vyvolávat slovní i fyzické konflikty anebo dokonce terorizovat své „názorově nepodrobné“ spoluobčany. Touha být „lepší“ anebo „nadřazenější“ je ostatně přirozeným projevem pudu po uznání a uplatnění (též Buddhou popisovaná touha po rozvoji v životě – **vibhava tanhá**). Realizace tohoto pudu však musí mít uvědomělé **mravní brzdy** (proto jsme myslící lidé, kteří by měli být schopni rozpoznat povahu svého jednání a náležitě je ovládat – „všeho s mírou!“), neboť jinak se zákonitě zvrhne v **nemravnost** (povýšenost, ješitnost a pýchu na vlastní „svatost“). V celé historii lidstva se již vyskytly tisíce nejružnějších samozvaných „spasitelů“, „vůdců“, „věrozvěstů“ a „reformátorů“, kteří způsobili mnohá utrpení a sami špatně skončili, protože Smrt neuplatili a neošidili. Platí to i pro všechna současná nová náboženství (sekty), jejichž samolibí vůdci (guruové) mění obsah své dosavadní nemravné anebo mravně nevyzrálé místní a skupinové morálky (víru rodičů i prarodičů) v novou nemravnou morálku, kterou obhajují smyšlenou vůlí boží, aniž kdy Boha viděli anebo s ním mluvili. Dnes jim však jde především o peníze.*

*Na rozdíl od morálky **mravnost je „věčně“ platný a všeobecně uznávaný soubor pozitivních povahových vlastností (ctností), které v každé době a na jakémkoliv místě (kdykoliv a kdekoliv) umožňují společensky stabilizující mravné poznání, mravné myšlení, mravné mluvení, mravné jednání a mravný způsob života.** Povýšeným, sebevědomým (a přitom nevědomým a zaostalým) obdivovatelům výdobytků současné civilizace přitom stojí za to připomenout, že již v 6.stol.př.n.l. označil Buddha (asi 563-483 př.n.l.) správné poznání, správné rozhodnutí, správnou mluvu, správné jednání a správnou životosprávu (správný způsob života) za prvních pět vznešených cest vedoucích k zániku strasti. Máme toho ještě mnoho k učení. **Historia magistra vitae est.***

Těmito základními, „věčně“ **platnými**, rozumnými, uvážlivými a slušnými lidmi **vždy uznávanými a společensky přínosnými** povahovými vlastnostmi (ctnostmi) jsou **moudrost, uvážlivost, spravedlivost, poctivost** (včetně věrnosti), **slušnost, skromnost, střídmost, zdrženlivost** (včetně důstojnosti), **uměřenost, uvážlivá odvaha, lidskost** (včetně ušlechtilosti), **laskavost** (včetně vlídnosti) **a soucitnost**. Mravní hodnotu pak mají pouze jako soubor, neboť izolované ctnosti se mohou snadno stát nectnostmi – např. izolovaná skromnost se může změnit v lakotu, spravedlivost v nemilosrdnou krutost, lidskost v neuváženou shovívavost apod.

S těmito pozitivními vlastnostmi (ctnostmi) se žádný člověk nerodí, nejsou pudovou výbavou a získávají se učením, výchovou a sebevýchovou. Pouze tyto povahové vlastnosti přitom vedou k dosažení základních stabilizačních hodnot jakékoliv lidské společnosti, které byly vytýčeny stoickými a konfuciánskými učenici již před dvěma tisíci léty – tj. **pravdy, spravedlnosti a míru**. Tento **nadčasový mravní úkol** tedy nemohou splnit povahové vlastnosti negativní (nectnosti), které jsou sice objektivně nemravné, ale pro svoji **momentální společenskou úspěšnost** (vládci, vojevůdci, náboženští představitelé, politici apod., kterým na pravdě, spravedlnosti a míru vůbec nezáleží) jsou mnohdy v souladu s místní, skupinovou, etnickou anebo společenskou morálkou – např. **nerozumnost, nerozvážnost, nespravedlivost, nepoctivost, lstivost, záludnost, proľhanost, neslušnost, hrubost, sprostota, neskromnost, chamtivost, zřřstnost, lakota, jeřřitnost, samolibost, sebestřřednost, sobectví, pýcha, žřřarlivost, závistivost, rozmařřilost, požívačnost, nezvladatelná sexuální žádostivost, nezdrženlivost, vnitřřní nekázeň, zbabělost, zlostnost, mstivost, zpupnost, nelidskost, bezcitnost, bezohlednost a krutost**.

Mravnost má tedy obsah vnitřřní (soubor pozitivních povahových vlastností, vedoucích ke správnému myšřlení a následnému správnému poznání pravé skutečnosti – objektivní reality) **a obsah vnějšří** (jejich konkrétní projev ve správném mluvení, správném jednání a správné životosprávě). Totěž platí i o **nemravnosti**, která má též obsah vnitřřní a vnějšří. **Vnitřřním obsahem nemravnosti** jsou nerozumnost, nevědomost a hloupost, vedoucí k nesprávnému myšřlení, mylným představám a nesprávnému poznání pravé skutečnosti, **vnějšřím obsahem nemravnosti** pak jsou nesprávné mluvení (ľhaní, pomluvy, křřivá svědectví, uráčky, hrubost, sprostota, žřřvanění apod.), nesprávné jednání (žřřadostivost, chtivost, lakota, hráčřská vášeň, krádeže, podvody, zpronevěry, loupeže, násilnosti apod.) a nesprávný způsob života (včetně nestřřídmosti, obžřřerství, alkoholismu, nikotinismu a drogové závislosti).

Soubor prvních deseti uvedených ctností se v důsledku **dlouhodobého intenzivního filosofického myšlení** postupně vyvinul z místní morálky v antickém Řecku a Římě (stoikové), a tři poslední ctnosti (lidskost, laskavost a soucitnost) se vyvinuly v Číně pod souborným názvem **žen** (konfucióni). Žádná z těchto ctností přitom nebyla výsledkem modlení anebo náboženského rozjímání. **Mravní zákon v člověku tedy nepochází z nějakého božského vnuknutí, ale je výsledkem dlouhodobého vývoje a přemýšlení.** Převážná většina filosofů, budujících nadčasové ideové základy mravnosti, byli totiž panteisté, věřící v oduševnělý vesmírný řád a v samořídící sílu přírody (Thalés, Anaximandros, Anaximénes, Hérakleitos, Xenofanés, Parmenidés, Lao-c', Konfucius, Sün-c' aj.), a někteří z nich byli dokonce ateisté (Diagorás, Kritiás, Čárvaka, Brhaspáti, Dhíšan aj.). Některé z vyjmenovaných ctností také korespondují s paterem buddhistických ctností **pañčašilou** ze 6.stol.př.n.l. (pozn.: ani klasický hínajánový buddhismus není náboženství, ale spojení filosofie s analytickou psychologií):

- neubližovat živým tvorům (prvořadá zásada **ahinsá**),
- nelhat (včetně nevydávání křivého svědectví – upraveno i v Chammurabiho zákoníku a v Desateru božích přikázání),
- nekrást (též upraveno v Chammurabiho zákoníku a v Desateru božích přikázání),
- vyvarovat se nedovolených pohlavních styků a výstředností (též upraveno v Desateru božích přikázání),
- nepožívat alkoholické nápoje a omamné prostředky.

Mravní zvyklosti se tedy postupně vyvinuly z některých archaických **morálních zvyklostí**, jejichž zachování bylo dobré a společensky stabilizující (zejména nelhat, dodržovat sliby, nepodvádět, nekrást, nepřivlastňovat si manželku bližního svého ani jeho služebnictvo, nevydávat křivá svědectví, umožnit každému přístup ke zdroji vody a k ohni, svědomitě pečovat o své děti i svoji manželku, dodržovat úctu k rodičům a starým lidem, zachovávat vlídnost v mezilidských vztazích apod.). Přesně tento způsob tvorby **mravních pravidel chování** (mravních příkazů a zákazů) vyplývá z tohoto kategorického mravního imperativu německého filosofa Immanuela Kanta (1724-1804; pozn.: překlady výroku se různí):

„Jednej tak, jako by maxima tvé vůle měla být všeobecným mravním zákonem!“
(Pozn.: tj. příkazovou normou mravného chování.)

Nadčasové a příkazové mravní zvyklosti se pak na celá tisíciletí staly základem hodnotově vyššího etického pojetí spravedlnosti (ekvity) i civilizovaného práva (zejména klasického práva římského), z něhož se nemravným „mudrováním“ mravně vyhaslých zákonodárců a judikujících soudců postupně opět stalo právo nerozumné, odmrvněné a necivilizované. Současný stav práva, výkladu práva i spravedlnosti je toho smutným důkazem.

Z práva jako minima morálky (na nižším stupni společenského vývoje) se tak postupně stalo právo jako minimum mravnosti (etiky – na vyšším stupni společenského vývoje). Již zmíněný Hérakleitos z Efesu totiž poznal, že pouze mravné právo (tj. rozumné, rovné a spravedlivé) je právo pravdivé, zatímco nemravné právo (tj. „odlidštěné“, iracionálně moralizující, nerovné a nespravedlivé) je právo nepravdivé, které je v právní vědě (pokud se o něm vůbec zmiňuje) obvykle velice opatrně označováno jako „neprávo“ (např. rasové zákony, odpírání volebního práva ženám apod.). Názorové rozdíly totiž vyvolává stanovení pomyslné hranice (tj. „hrany mravnosti“ anebo „ostrí nože“), ke které lze ještě hovořit o právu a od které je již na místě hovořit o nepravu. Každá politická moc (totalitní i demokratická) totiž za použití násilí anebo demagogické manipulace tuto hranici stále více posouvá a dovoluje si stále více nemravností, takže momentálně platné právo bývá zpravidla až s bezpečným časovým odstupem oprávněně a „odvážně“ označováno jako neprávo (např. „právo“ fašistické, socialistické a dokonce i pseudodemokratické). Aktuální kritici tohoto stavu totiž nikdy nedopadli dobře a mohli být rádi, když svoji prostořekost a kritičnost vůbec přežili.

*Při srovnávacím studiu historie, filosofie a práva si nelze nepovšimnout, jak se na postupném vytváření ušlechtilých mravních zvyklostí i mravného (pravdivého) práva podílelo hlubokomyslné uvažování v některých zemích (láska k moudrosti – **filosofia**), které naproti tomu ve stejném období i po celá následující tisíciletí zcela chybělo v zemích, které se dnes hlásí k islámu. Ojedinelými výjimkami byli v Persii Zarathuštra (Zoroaster - 7.stol.př.n.l.), jehož učení o dobru a zlu (dobrý duch Ahriman a zlý duch Angra-Mainju - **zoroastrismus**) se stalo ideovým základem všech pozdějších fantazijních náboženských představ o nebi a pekle a výrazně ovlivnilo křesťanství i islám, a Mání (216-276 n.l.), zakladatel reformního náboženského směru **manicheismu**. Obě tato učení jsou však v dnešní totalitní a teokratické Islámské „republice“ Iránu zakázána (samotné slovní spojení teokracie a republika je absurdní) a jejich nepočtení přívrženci jsou stíháni a tvrdě trestáni jako „neznabozi“.*

Až mezi 9. a 12.stoletím se v severní Africe a ve Španělsku objevili filosoficky uvažující myslitelé, kteří se však nedokázali vzepřít determinujícímu vlivu islámského náboženství a islámské morálky, majících původ v pasteveckých stanech i lupičských tlupách. Proto se pouze pokoušeli o spojení (synkrétismus) antické filosofie a islámského náboženství (al-Kindí, al-Rází, al-Farábí, Avicenna, aš-Šahrastání, Averroes a Suhrawardí), přičemž podobnou snahu vyvinul již o tisíc let dříve i judaistický filosof a kněz Filón Alexandrijský (asi 25 př.n.l.– 40.n.l.), který se tehdy pokoušel spojit judaismus a Mojžíšovy zákony s učením Hérakleita, Platóna, Aristotela a dalších antických filosofů. Odpor islámských duchovních k nebezpečné filosofii a zejména samostatnému myšlení byl však již tehdy natolik důrazný, že Averroes byl vypovězen z Maroka a Suhrawardí byl popraven.

Ve filosoficky i vědomostně zanedbaných a důsledně odmravněných zemích Afriky, Středního východu, Asie apod. (mnozí současní politici se snaží o totéž, aniž si ve své nevědomosti, nerozumnosti a hlouposti uvědomují důsledky svého počínání) proto přetrvaly místní, skupinové, etnické i národnostní nemravné morální zvyklosti nejdéle, mnohde trvají dosud a dokonce jsou přenášeny cestou migrace do zemí, ve kterých jsou kategoricky odmítány jako nepřijatelné a nemravné (např. již uvedené mnohoženství, nerovnoprávné postavení žen, zahalování tváří, vraždy z rodinné cti, krevní msta, notorické lhaní, násilnické chování, sexuální výstřelky apod.). O hlubokém mravním bezvědomí v těchto zemích hovoří zejména to, že téměř všechny vyjmenované ctnosti jsou v nich neznámými a neužívanými pojmy.

*Veškerá současná naivně humanistická tvrzení o nutnosti obohatit naše dosavadní zvyklosti i naši mravní a právní kulturu o archaické cizí prvky místní, skupinové anebo etnické morálky (multikultura) je proto nutno kategoricky odmítnout, protože nejenže nejsou podložena pozitivními zkušenostmi, rozumovými úvahami a pečlivým srovnávacím studiem konkrétních společenských podmínek i možností jejich míšení, ale jsou založena na mylných představách, dojmech a iracionálních pseudohumanistických (spasitelských) pocitech. **Cesta do pekel je dlážděna samými dobrými úmysly**, které jsou ve skutečnosti bludné, fantazijní, scestné, hloupé a nebezpečné. Proto je na místě znovu připomenout:*

***Historia magistra vitae est** (Historie je učitelkou života).*

***Experientia optima rerum magistra est** (Zkušenost je nejlepší učitelkou všeho).*

***Bez rozumu nic nemůže být správně vykonáno.** (M.T.Cicero – opakovaný citát)*

*Na základě srovnávacího studia historie, filosofie i práva se tedy lze opodstatněně **domnívat** (není to tvrzení), že kdykoliv se v kterékoliv zemi na několik set let, bez tvrdého náboženského útlaku a reálného ohrožení života, uchytilo a rozvinulo **nenáboženské filosofické uvažování** a z něho vyplývající **uvažování mravní** (etické), vždycky to na dlouhá léta ovlivnilo i pohled celé společnosti na dosavadní morální zvyklosti (obyčeje) i na hodnocení toho, zda tyto morální zvyklosti jsou v souladu s vyššími (ušlechtilými) principy chování (mravností) a zda je tedy vhodné je zachovat, zrušit, změnit anebo upravit. Stačí si jen přečíst Buddhovy rozpravy, Xenofontovy Vzpomínky na Sókrata, Platónovy knihy o Sókratovi, Ciceronovu knihu „O povinnostech“ anebo „O přirozenosti bohů“, Senekovy „Listy Lucilioví“, Aureliovy „Hovory k sobě“ a celou řadu starověkých filosofických rozprav a pochopíme, jakou pozornost věnovali starověcí filosofové nejen individuálnímu rozvoji myšlení, ale i ušlechtilému rozhovoru. To všechno náboženství potlačilo. Přitom je třeba vědět, že **kořenem každého náboženství je strach z božího hněvu**, zatímco **kořenem mravného chování je vědomí toho, co je správné**. Právě v tom spočívá zásadní rozdíl mezi náboženskou vírou a věděním.*

Je přitom pozoruhodné, jak se v naší současnosti souběžně s postupným zavržením filosofického uvažování, rozšiřováním hlouposti a „svobodomyslnosti“, okázalým opovrhováním mravnosti i opuštěním strachu z božího hněvu a pekelných trestů (to je nutno poctivě připustit, protože strach byl vždycky silně motivační) znovu vrátily a rozmohly nejrůznější nemravné zvyklosti (lhaní, podvádění, nedodržování smluvních vztahů včetně manželských slibů, hrubost, sprostota, kořistnictví, příživnictví, nárokování si neopodstatněných výhod apod.), jejichž nerušené užívání může na dlouhou dobu vážně ohrozit dosavadní stabilitu všech civilizovaných společností – zvláště pokud by byly „obohaceny“ o místní, skupinové anebo etnické morální zvyklosti importované ze zemí, ve kterých je i samotný obsah mravnosti neznámým pojmem. K důkazu této skutečnosti stačí jen to, že v mnoha jazycích příchozích imigrantů se nenacházejí taková slova jako mravnost, ctnost, poctivost, slušnost, lidskost, laskavost, soucitost apod. Nelze tedy očekávat jejich mravné chování, když pro ně nemají ani slovní vyjádření.

Existuje přitom zneklidňující poznatek, že na základních, středních i vysokých školách se vůbec nevyučuje o rozdílu mezi dobrem a zlem, jednáním moudrým, nerozumným a hloupým, uvážlivým a nerozvážným, spravedlivým a nespravedlivým, poctivým a nepoctivým, slušným a neslušným, skromným a lakotným, střídmy a rozmařilým, zdrženlivým a nezvladatelným, uměřeným a neukázněným, lidským a nelidským, laskavým a bezohledným, soucitným a bezcitným atd. – natož aby se o těchto pojmech diskutovalo, protože tak veliké filosofické vědomosti má jen málokterý vyučující! Nedělají to ani kněží, protože převážná většina z nich raději zůstává zakotvena v tradičním a velice jednoduchém (až primitivním) učení o božím hněvu, Satanovi, nebi, pekle, zmrtvýchvstání a posledním soudu, pokud těmto fantazijním smyšlenkám vůbec věří (početné sexuální skandály kněží tomu totiž nenasvědčují).

Skutečnou podstatu náboženství jako první postřehl dnes již téměř neznámý athénský sofista Kritiás (460-403 př.n.l.), který pravil, že náboženství si vymyslel nějaký chytrý člověk, aby lidé dostali strach i z následků za své utajené zlé myšlenky, slova a činy. Pouze démon božské podstaty totiž může vidět i to, co lidský smrtelník činí, slyšet vše, co říká a vědět, co si myslí. Podle Kritia proto náboženství umožňuje lépe ovládat lidi než zákony.

„Kdybys tedy chtěl provést něco špatného, třebaš vskrytu, těmto bohům neunikneš.“

Nelze tedy chtít na lidech, aby se chovali mravně, když ani nevědí, co mravnost je, za nemravné chování jim nic nehrozí (nemusí se bát božího hněvu, pekla ani posledního soudu) a není nikoho, kdo by jim to nejen náležitě vysvětlil, ale aby jim to také „vtloukl do hlavy“, pokud jsou ještě mladí a učení přístupní. Pokud se pak jejich nemravnosti v důsledku zanedbané výchovy zvrhnou na zločin, je už pozdě s nimi něco výchovně řešit v nevyhovném prostředí věznic.

***„Běžní lidé si neuvědomují věci takové, jaké jsou,
když se s nimi setkávají;
ani když se o nich poučí, nepoznávají je;
ale sami pro sebe se domnívají.“***

(Hérakleitos z Efesu)

Z hlediska výuky a cílené výchovy k mravnosti jsme se tedy ocitli nikoli „sto let za opicemi“, ale několik tisíc let za osvícenými mudrci, kteří s obdivuhodným důvtipem a jasnozřivostí již v pradávných dobách pochopili to, co není schopna pochopit ani většina našich současníků. Jejich formulaci etických principů chování by jim totiž mohli závidět nejen všichni současní politici, soudci a státní zástupci, ale i všichni kněží a učitelé základních, středních i vysokých škol. Vyspělá současná komunikační technika ani (prolhané) sdělovací prostředky nemohou nahradit moudré, uvážlivé, spravedlivé, poctivé a slušné chování, nemohou nahradit ušlechtilý rozhovor, lidskost, laskavost, soucit a vlídná slova, a nedokáží přesvědčivě rozlišit dobro a zlo. Je to veliká hanba současné civilizace, že v důsledku pohrdání mravností hodnotově klesla až do archaického morálního marasmu, ve kterém jsou nejen porušovány základní principy spravedlnosti a „pravdivého práva“, ale začínají se rodit i nové nemravné a primitivní zvyklosti. Kolo dějin se začíná otáčet směrem dolů.

Opodstatněnost tohoto tvrzení může opět prokázat malý exkurz do dávné minulosti. Za nejstaršího známého myslitele v oblasti mravného způsobu chování je považován již zmíněný Ptahhotep, 1.ministr (premiér) a správce všech staveb faraona Džedkaréa Isesiho z 5.dynastie (kolem r.2400 př.n.l.). Jeho cenná a dosud inspirativní ponaučení (na která by se nezmohl ani jediný současný politik) jsou sepsána v první známé knize světa, která je uložena v pařížském Louvru. Aby nevznikly nějaké nejasnosti a naivní iluze o skrytém intelektuálním potenciálu muslimů, je nutno podotknout, že starověcí Egypťané neměli etnicky ani kulturně vůbec nic společného s kočovnými Araby, kteří žili ve stanech a živili se pastevectvím a loupežemi. Z obsáhlých Ptahhotepových naučení vyjímám pouze malé ukázky:

***„Jestliže si přeješ, aby bylo tvé chování dokonalé,
drž se stranou každého zla.
Střez se závidi, protože je to škodlivá nemoc,
nevyléčitelná, rozděluje všechny blízké;
zneuct'uje otce i matky, jakož i matčiny bratry,
zkysne sladkost přátelství, vzdaluje přítele od učitele,
odděluje manželku od manžela;
je to hromada všeho, co je špatné,
pytel se vším, co zasluhuje výtku.“***

***„Velký musí být známý svými dobrými činy;
jeho srdce bude zváženo a zároveň i jeho jazyk;
proto jeho rty musí být svědomité, když hovoří;
jeho oči se musí dívat, jeho obě uši musí naslouchat,
co může být užitečné jeho synovi,
který bude muset následovat Pravdu a Spravedlnost a být prostý lži.“***

**„Spravedlnost je velkolepá,
a její znamenitost trvalá;
nemění se od nepaměti.“**

*(Pozn.: dovede si dnes nějaký soudce vůbec představit, co to ve 24.stol.př.n.l.
znamenala „nepaměť“, a jak si tehdy vážili spravedlnosti, kterou dnešní
soudci i státní zástupci tak okázale pohrdají?)*

„Bud' velkorysý a milý po celý svůj život.“

**„Nechlub se svým věděním
a porad' se s člověkem neučeným stejně jako s učeným.
Hranic zručnosti nelze totiž dosáhnout
a není řemeslníka, který by dospěl úplného mistrovství.
Dobrý výrok je skrytější než malachit,
a přesto jej najdeš i u otrokyň drtících obilí.“**

**„Člověka moudrého poznáš podle toho, co ví,
ale člověka vznešeného podle jeho dobrých skutků.“**

**„Jen tehdy mluvit máš, když víš, že věci rozumíš.
Ten kdo na poradě mluví, má být umělcem;
vždyť mluvení je těžší než kterákoliv jiná práce
a jen tomu slouží, kdo ovládá je dokonale.“**

**„Jsi-li představeným úřadu,
bud' přívětivý, když posloucháš řeč prosebníkovu;
nebud' k němu nevrlý, ať si ulehčí tím, co ti hodlá říci.
Trpící si přeje být utěšován,
až se stane to, kvůli čemu přišel.
O tom, kdo nevrle přijímá prosby,
se řekne: „Proč se toho dopouští?“
I když všechno, oč někdo prosí, se nemůže státí,
úlevou srdci je dobré vyslechnutí.“**

Při vyhodnocení pouze této malé části Ptahhotepových ponaučení lze se zármutkem konstatovat, že Ptahhotep před téměř 4 500 léty „nasadil laťku“ mravních kvalit tak vysoko, že téměř žádný současný politik, soudce, státní zástupce ani úředník se k ní ani náznakem nepřiblíží – na to totiž nemají ani vůli, ani chtění, ani náležitý filosofický a mravní „trénink“. Tak jako se totiž řemeslník stává mistrem opakovaným zdokonalováním svých pracovních postupů, tak se i „milovník moudrosti“ (filosof - ať je jakékoliv profese) stává opravdovým mistrem každodenním studiem filosofie (filosofická teorie) a důsledným mravním mravním chováním (filosofická praxe).

**„Slyší-li nechápaví, podobají se hluchým;
přísluví jim dosvědčuje,
že jsou přítomni, jsou nepřítomni.“**

(Hérakleitos z Efesu)

Po dlouholetém intelektuálním temnu, které začalo v Egyptě v 1.přechodném období ve 22.stol.př.n.l. globálním oteplením, dlouhotrvajícím suchem a sociálními nepokoji, se mravně inspirativní filosofické úvahy objevily až v 8.stol.př.n.l. u řeckého básníka Hésioda z Askry, který je autorem celosvětově dosud oblíbené představy o ideálním věku zlatém, méně ideálním věku stříbrném a krutém věku železném, ve kterém žil právě on a který byl plný sporů, nenávisti a válek. Opět uvádím jen některé pasáže z jeho díla, které jasně a živě popisují i dnešní společenskou situaci (a to Hésiodos nebyl žádný „všehoznalý“ prognostik, hýřící rádoby vtípnými a důsledně odmraženými bonmoty anebo „oslnivými“ moudry):

**„Zahubí Zeus i toto smrtelné plémě, vždyť děti,
sotvaže přijdou na svět, už mají šedivé vlasy.
Otec synům nebude vhod, ani synové otci,
hostiteli se znelíbí host a přáteli přítel,
rodný bratr už nebude milý, jak bývalo dříve.**

**Rychle přestanou mít své stárnoucí rodiče v úctě,
budou je tupit a dotírat na ně příkrými slovy, krutí!
O boží pomstu se nestarajíce;
svým starým rodičům nebudou chtít se odvděčit za vychování;
podle pěstního práva druh druhům vyvrátí město.**

**Nebude ve cti, kdo dostojí v slovu,
a spravedlivého ani dobrého muže si nebudou vážit;
to spíše násilníka a zločince;
stud se ztratí, i víra v rukoudání;
ten horší muž bude lepšímu škodit,
křivými slovy ho nařkne a ještě přísahu přidá.**

**Lidem nešťastníkům se na paty pověsí všechněm,
zlolajná závist, škodolibá a ošklivá v tváři.**

**Sama Přísaha je rázem křivým rozsudkům v patách;
sténá Pravda, když muži ji vlácejí, kam se jim zachce,
darožrouti, a na soudu činí nálezy křivé.**

**Kdo si hledí díla, je o mnoho milejší bohům,
milejší lidem; vždyť těm je náramně protivný lenoch.**

**Kdykoli ziskem se zmámí člověku srdce,
kdykoli nestydatost v něm nastoupí místo studu –
toho bohové ochromí lehko a ztenčují statek člověku tomu;
a na krátký čas se ho bohatství drží.**

***Přítele k jídlu zvi, ale nedbej o nepřítele;
nejvíc však zvi toho, kdo bydlí nablízku tobě;
neboť když znenadání se něco přihodí v domě,
sousedé přiběhnou třebas i nazí – a švagr se strojí.***

Výdělek nečestný nechtěj; vždyť nečestný zisk – to je ztráta.

Lehkověrnost a nedůvěra jsou záhubné stejně.

Pro nastrojený zadek a pro ženu neztrácej hlavu.

Lichotně šveholí ona – a po tvé stodole šilhá.

Kdo uvěřil ženě, ten jak by se lupičům svěřil.“

Pochybuje snad ještě někdo po pečlivém přečtení těchto moudrých slov o tom, že historie je učitelkou života a zkušenost je učitelkou všeho? Přitom je třeba si uvědomit, že v Ptahhotepově i Hésiodově době umělo jen málo lidí číst a psát, takže veškerá jejich poučení přenášeli po celá staletí ústně potulní vzdělanci (v Řecku pěvci označovaní jako rapsódi), kteří byli zváni do prostých domácností i k hostinám velmožů. Tato praxe šíření legend a informací probíhala obdobným způsobem i v Číně (potulní učenci), v Indii (potulní mniši a asketové) a na Předním východě (izraelští proroci), přičemž zcela minula intelektuálně i mravně zanedbané „barbary“ v Africe, na Středním východě a v Evropě, kteří ještě ani neznali písmo.

Žádné jiné informační prostředky tehdy neexistovaly a všechny historické události i zkušenosti se proto probíraly u táborových ohňů (později krbů), kde se sesedli všichni posluchači bez rozdílu věku a hltavě poslouchali fantastická vyprávění o cizích krajích, hrdinských bojích, loveckých a námořních výpravách, o působení nadpřirozených sil (bohů, démonů apod.) i o mravních zásadách chování (zejména o ušlechtilosti a statečnosti). Mnohá mravní poučení jejich autoři ani nesepisovali a ve veršované podobě (pro lepší zapamatování) je přednášeli svým posluchačům anebo žákům, kteří mnohokrát sami psát neuměli, šířili je ústně a teprve jejich následovníci pak tato poučení se značným časovým odstupem sepisovali. Dovede si dnes vůbec někdo představit, jakou paměť si tehdy lidé vycvičili a jak jsme oproti nim hluboko klesli? Platí to o čínské „Knize písní“, sepsané patrně v 9.stol.př.n.l., o védách a bráhmanských sbírkách z počátku 1.tisíciletí př.n.l., o Homérově Illiadě a Odysseii, sepsaných až v 8.stol.př.n.l., indické Mahábháratě a Bhagavadgítě, sepsaných až v 5.stol.př.n.l., i o Buddhově učení, sepsaném až ve 2.stol.př.n.l. V této souvislosti nelze nezpomenout na tento výrok Jana Wericha:

„Dřív málo lidí umělo psát, ale ti, co uměli psát, ti uměli psát, to se dá číst i dneska. Zatímco dneska si něco přečtu a mám dojem, že je mi osm! Mně se na tom líbí ten optimismus těch nakladatelů, kteří si říkají „Co čtenář, to blbec!“

Starověcí mravní buditelé se zabývali všemi oblastmi lidské činnosti i bádání. Je pozoruhodné, že naprostá většina z těchto „duchovních obrů“ se objevila v tzv. době osově mezi 6.-3.stol. př.n.l. O příčinách tohoto jevu se dodnes vedou učené debaty, protože současná dominantní náboženství, která vznikla až dlouho po době osově, jsou od rozumu, filosofie a mravnosti důsledně oproštěna a zachovala si pouze svá neuvěřitelně hloupá dogmata a archaické morální názory i zvyklosti. Po vzniku křesťanství a islámu totiž nastalo dlouhodobé intelektuální a mravní temno, které mnohde trvá dosud. Stačí se jen dívat, poslouchat - a žasnout, co všechno se odvažuje nazývat homo sapiens (člověk rozumný).

Velká část starověkých mravních intelektuálů a osvícenců pocházela z Číny, zejména taoista Lao-c', konfuciani Konfucius (Kchung fu-c'), Meng-c', Sün-c' a další, jakož i samostatně uvažující čínští učenci. V tehdejší kruté době, provázené dlouhými obdobími válek, však jejich filosofické názory neměly valné naděje na úspěch. Podobná situace byla v Indii, ze které pocházeli ateističtí lókaajatovci Čárvaka, Brhaspáti a Dhíšan, ádživik a determinista Makkhali Gósáló, buddhisté Buddha (Siddhártha Gautama), Sáríputtó a Dhammadinná, džinista Džinó (Vardhamána Džňánaputra) i královský rádce Kautilja.

Největší část starověkých filosofů zabývajících se mimo jiné i etikou však pocházela z antického Řecka, počínaje slavnou milétskou školou (Thalés, Anaximandros, Anaximénes); následovali pythagorejci (Pýthagorás ze Samu), elejci (zejména Xenofanés z Kolofónu a Parmenidés z Eleje), atomisté (Leukippos z Mílétu, Démokritos z Abdéry a Díagorás z Mélu), filosofové nezařazení do samostatných škol (Biás z Priény, Hérakleitos z Efesu, Kratylos, Anaxagórás z Klazomen, Sókratés a Kritiás z Athén), starší akademici (zejména Platón), epikurejci (Epikúros ze Samu), starší skeptici (Pyrrhón z Élidy) a starší sofisté (Gorgiás z Leontín a Prótagorás z Abdéry). Až na přelomu tisíciletí se pak objevili proslulí stoici Cicero, Seneca, Marcus Aurelius a Epiktétos, jejichž mravně motivované úvahy sice ovlivnily i ranné křesťanství, ale jako nebezpečně „rozumářské“ byly záhy opuštěny v důsledně odmravněné (ne)křesťanské praxi. Lze tedy zcela zodpovědně tvrdit (není to domněnka), že ti všichni byli oněmi ideovými „obry“, bez jejichž učení by středověká filosofie v nám známé podobě vůbec neexistovala. V této souvislosti stojí za zmínku jasnozřivý výrok Lucia Annaea Seneky, který prohlásil, že si je jist, že ještě za dva tisíce let budou lidé s potěšením číst jeho knihy. Je to sice neuvěřitelné, ale měl pravdu! Kolik takových spisovatelů, vědců anebo dokonce filosofů vyprodukovala tato doba?

Skutečností je, že veškeré ústní přednesy i pozdější sepsané sbírky mravních poučení po dlouhou dobu intenzivně vytvářely povědomí o tom, co je dobré, mravné a co se patrně (v případě náboženské víry) i dokonalým bohům líbí - tj. co je moudré, uvážlivé, spravedlivé, poctivé, slušné, skromné, střídme, zdrženlivé, uměřené, odvážné, lidské, laskavé a soucitné.

„Ctnost spojuje člověka s bohem.“ (Virtus hominem iungit Deo)

(Marcus Tullius Cicero)

V některých mravních poučeních lze sice nalézt i pozůstatky prastarých zvyklostí - např. péči o potomstvo, úctu ke starým lidem, štedrost, zachování přístupu k vodě, k ohni a nezištné poskytnutí dobré rady, avšak většina těchto zvyklostí (tj. místní, skupinové anebo celospolečenské morálky) se s mravností zásadně neslučuje - např. již zmíněné mnohoženství, manželství a sex s nezletilými dívkami, společenská nerovnost žen, otroků anebo indických kast, loupeživé nájezdy, upalování vdov (hinduistický zvyk přežívající až do 19.století), kamenování nevěrných žen (celý Přední a Střední východ) a nelze v nich ani nalézt obhajobu krutého a tudíž i nemravného pravidla „oko za oko, zub za zub“. Ony totiž i pověstné Mojžíšovy zákony (asi 12.stol.př.n.l.) neoplývají mravností, ale jsou výrazem tehdejší kruté morálky inspirované Chammurabiho zákoníkem, která byla po dalších 1800 letech „obohacena“ o místní kruté zvyklosti kočujících pasteveckých kmenů na Předním a Středním východě a v Severní Africe. Ze všech těchto nemravných místních obyčejů (zvyklostí) pak postupně vzniklo středověké morální, avšak mravně nepřijatelné islámské právo šari'a.

I pouhý stručný přehled starověkých etických učení by vydal na desítky stran neobyčejně poutavého čtení, které by i nejjarytější odpůrcům vědění (a těch jsou mezi námi statisíce a na světě miliardy) náležitě ozřejmilo (pokud ovšem umějí číst a jsou ochotni číst i něco jiného než Bibli, Korán anebo nejrůznější náboženské sbírky), jak dlouhá a strastiplná byla cesta lidstva od morálky k mravnosti a na jaké sestupné cestě jsme se ocitli. Kdykoliv se totiž lidstvo vzdálilo od rozumu a mravnosti a přiklonilo se k fanatické náboženské víře, následoval hluboký mravní úpadek, provázený násilnostmi, válkami a ničením. Pro názornost učiním alespoň tento malý exkurz do mravních učení starověku, která naprostá většina lidí opustila v důsledku cílené manipulace a dlouhodobého útlaku ze strany nejrůznějších náboženských fanaticů, mocichtivých psychopatů a jejich uplacených přísluhovačů.

**„Nemodli se, abys nashromáždil velký majetek,
více studuj, vědomosti budou tvým bohatstvím.“**

(Čínská Kniha obřadů – konec 2.tisíciletí př.n.l.)

„Svoji moudrost zakládejte na lidskosti.“

„Milovat studium znamená přiblížit se k poznání.

Usilovně se snažit znamená blížit se k lidskosti.

Znát stud znamená blížit se statečnosti.

Kdo má toto trojí, ten ví, jak vládnout lidem.

Když ví, jak vládnout lidem,

ví, jak spravovat Podnebesí, stát i rodinu!“

„Když je kultivován osobní život, rodina bude usměrněna;

když rodina bude usměrněna, stát bude v pořádku;

když stát bude v pořádku, pak bude mír po celém světě.

Od syna nebes až po obyčejný lid

všichni musí považovat kultivování osobního života za základ.“

(Kchung fu-c' - asi 552-479 př.n.l.)

*„Do světa se člověk rodí jen jako člověk malý.
Když nedostane učitele a zákony, stává se člověkem,
který jen na osobní prospěch hledí.
Do světa se člověk rodí jen jako člověk malý.
Když na zmatené časy narazí
a ty časy zmateností označí jeho mravy, stává se člověkem,
který nízkost násobí nízkostí a zmatenost zmateností.
A lidská ušlechtilost nepronikne k nitru člověka,
když ji nebude výchovou získávat.
Poznají snad lidská ústa a žaludek,
co jsou pravidla chování,
co je princip chování v zákonech spravedlnosti,
co je zdvořilost a obětavost,
co je cudnost a ostýchavost?
Ony jen žvýkají, žvýkají a přežvykují
a shánějí se po tom, čím by se nasytily.
Když člověk nedostane učitele a zákony,
jeho mysl zůstane jen ústy a žaludkem.“*

*„Hloupost je dnes všeobecnou chorobou krajin pod nebesy.
Je největší bídou lidských tvorů.
A převelikou pohromou jejich žití.“*

(Sün-c' - asi 313-238 př.n.l.)

„Na to, že jsou rozvrácené mravy, že vládne ničemnost, že se vztahy mezi lidmi zhoršují a vedou ke zločinům všeho druhu, si stěžovali už naši předkové, na to si stěžujeme my, na to si budou stěžovat naši potomci. Avšak tento stav věcí se nemění a nezmění, až na nepatrný pohyb na jednu nebo druhou stranu podobný vlnám, které příliv zanesl dál a odliv zase strhl zpátky ke spodní čáře břehů. Jednou se bude více hřešit cizoložstvím než jinak a cudnost přetrhá uzdu. Podruhé se rozbují vášně pro hostiny a labužnictví, nejodpornější zkáza majetku. Jindy převládne přehnaná péče o tělo a pozornost věnovaná tělesné kráse, která ohlašuje oškřivost ducha. Pak zase propukne krutost soukromá i veřejná a šílenství občanských válek, jímž bude znesvěceno všechno ctihodné a svaté. Občas se dostane ke cti opilství a bude hrdinstvím vypít víc vína, než snesou ti druzí.

Neřesti nečekají na jednom místě, jsou pohyblivé a nesvorné a zmítají se hned sem, hned tam, vzájemně se honí a jsou zaháněny. A tak tedy musíme o sobě pronášet stále stejný soud – že jsme špatní, že jsme byli špatní a že (nerad to dodávám) budeme špatní. Stále budou vrazi, tyraní, zloději, cizoložníci, lupiči, svatokrádci, zrádci. Hluběji než tihle všichni jsou nevděčníci, protože to všechno vychází z nevděčnosti, bez níž snad nevzniká žádný velký zločin.“

(Římský státník a stoický filosof Lucius Annaeus Seneca – 4 př.n.l.-65 n.l.)

Pro lidstvo by bylo jen dobré, kdyby mnohé současné nemravné modní „vlny“ narazily na kamenitý břeh anebo se roztrhly o pevnou hráz mravnosti. Moudří, pozorní a zkušení lidé totiž vždycky věděli mnohem více než lidé nevzdělaní, nepozorní a nepřemýšlející, varovali před hloupostí, chamtivostí, žádostivostí, rozmařilostí, touhou i lakotou, odsuzovali závislost na počitcích všeho druhu, alkoholu i omamných prostředcích, a pranýřovali nespravedlnost, společenskou nerovnost, násilí i hráčskou vášně (v této souvislosti stojí za povšimnutí, že již před 3 tisíci léty si Indové vymysleli demony hráčské vášně Kaliho a Dváparu). Na rozdíl od našich současných „věstců“ (prognostiků) viděli daleko do budoucna a mnohé jejich tisíce let staré vize předbíhají i naši současnost. Lze se dokonce domnívat, že vzhledem k současné nerozumné, přemrštěné, nemravné a farizejské politické anebo genderové „korektnosti“ by se pod shora uvedenou Senekovu vizi odvážil podepsat jen málokterý současný politik.

„Špatnými svědky jsou lidem oči a uši, mají-li barbarské (tj. nerozumějící) duše.“

„Je nutno, aby muži filosofové byla znalí velmi mnoha věcí.“

(Hérakleitos z Efesu)

V dávných dobách, kdy se lidské myšlení teprve formovalo, měli lidé staré, moudré a zkušené členy svých společenství v úctě, protože byli pro ně zdrojem informací, zábavy i poučení. Čím více však přibývalo lidí nerozumných, nevědomých a hloupých, kteří byli pyšní na sílu svých paží, na svůj majetek, svoji nemravnost a své „nevědění“, tím více tito moudří lidé překáželi, zvláště když se opovažovali poukazovat na nemravnost svých soukmenovců. Vyjma Číny, ve které byli za vlády prvního císaře Čchin Š'-chuag-ti (260-210 př.n.l.) naráz popraveny stovky konfuciánských mnichů a učenců i s rodinami, však byla tehdejší společenská anebo i fyzická likvidace mudrců jevem natolik ojedinělým a pohoršujícím, že se zachovaly nejen informace o jejich udavačích, ale i o celém procesu, který zpravidla končil vyhnáním a jen výjimečně odsouzením k smrti. Typický příkladem byl „případ Sókratés“ z roku 399 př.n.l., kterého udali básník Melétos, koželuh Anytos a řečník Lykón pro zavádění cizích božstev a kažení mládeže. Ačkoliv se Sokratés dovedně a zřejmě i značně drze bránil (což mu bylo přičteno k tíži), byl odsouzen k smrti a průběh tohoto procesu zaznamenal Sókratův žák Xenofón v své knize „Vzpomínky na Sókrata“. Pokud však porovnáme ojedinělé případy podobně postižených antických mudrců s pochmurným středověkem plným křesťanského i islámského fanatismu, násilí a krutosti, pak je možno oprávněně konstatovat, že náboženská víra kdekoliv na světě na více jak 1500 let zastavila přirozený rozvoj moudrého myšlení i mravnosti a nastolila pokryteckou náboženskou morálku, plnou hlouposti, podezřívavosti, intelektuálního útlaku, zloby a nenávisti. Oproti starověku se totiž vyrojily tisíce nerozumných, nevzdělaných, hloupých, krutých a zmanipulovaných náboženských fanatiků, zisťných kněží i udavačů, na základě jejichž udání byli mnozí mudrci zlynčováni, uvězněni, umučeni anebo krutě popraveni, jejich učené knihy byly spáleny a tato situace přetrvává v mnohých zemích dodnes. Ostatně v Evropě se stačí jen podívat na demonstrace krajní levice anebo krajní pravice, a v Africe, na Předním i Středním východě a v Asii na rozvášněné davy muslimů, využívající jakékoliv příležitosti k řádění a ničení. Již jen z tváří běsnících demonstrantů je totiž patrná chmurná úroveň jejich intelektu.

„Proč je špatné být vzdělaný a seznámený s těmi nejlepšími názory a myšlenkami? Proč by to nemohl být jen další prostředek k tomu, aby člověk snadněji dospěl k pravdě?“
(Řecký filosof Kelsos – 2.stol.n.l.)

Samostatné kritické přemýšlení bylo vždycky cíleně potlačováno – ať už to byl středověk anebo novověk. Ostatně jak pravil Jan Werich (volně upraveno): „Co je to vlastně středověk? Je to střed věků mezi starověkem a novověkem. Ale tak jak se náš novověk stále posunuje vpřed, posunuje se i středověk – a jednou se naši potomci budou dívat na ten náš současný středověk a budou si říkat – no no no!“ Typickým projevem prezíravého postoje k myšlení je tento skutečný školní posudek na žáka základní školy:

„Při posuzování žáka se nám zdá, jako by neustále o něčem přemýšlel. Takovým chováním se dostává do rozporu se školním řádem.“ (Myslicí žák = špatný žák!)

*Jak již bylo v úvodu řečeno, na celém světě se intenzivnímu srovnávacímu studiu historie, filosofie a etiky práva věnují pouze nemnozí. Proto se nelze divit, že filosofii po celá tisíciletí prezentované mravní kvality byly z nerozumnosti, nevědomosti a hlouposti postupně nahrazeny nejrůznějšími „pohodlnějšími“ nemravnostmi a zvyky **a nejen kolo historie, ale i koloběh morálky, mravnosti a práva se začínají otáčet směrem dolů.** Nemravné chování bylo totiž po všechny věky vždycky výhodnější než chování mravné, a nejméně od 8.stol.př.n.l. se vědělo, že **„spravedliv být, to neštěstí nosí“** (Hésiodos z Askry). Již ve starověku tedy někteří mudrcové došli k poznatku (zejména již citovaný Sün-c'), že **lidská přirozenost není dobrá ani moudrá, ale je zlá, líná, chamtivá a žravá, a pouze vhodnou výchovou se dokáže změnit k lepšímu.** Protože však moudrost a uvážlivost jsou ctnosti výchovně velice náročné, byly cíleně nahrazeny jednoduchými a snadno „stravitelnými“ náboženskými dogmaty, strachem, tresty, politickou demagogií, alternativními pravdami, zmateným pocíťováním a bludnými představami; spravedlivost pak byla nahrazena iracionální shovívavostí a tolerancí, poctivost byla nahrazena lhaním, chamtivostí a kořistnictvím, slušnost nahradily hrubost a sprostota, skromnost, střídmost, zdrženlivost a uměřenost byly nahrazeny požitkářstvím, rozmařilostí, promiskuitou a závislostí na alkoholu, drogách a nikotinu, uvážlivá odvaha byla nahrazena životu nebezpečnou ztřeštěností anebo naopak zbabělostí a zradou, a lidskost, laskavost a soucitnost nahradily bezcitnost, bezohlednost a krutost. Někdy to opravdu vypadá tak, jako by se celý svět zbláznil.*

***V jakékoliv době jsou živnou půdou pro rozvoj nemravných zvyklostí (tj. nemravné morálky) nedostatek přemýšlení, fantazijní představy, fanatismus, hloupost, opuštění filosofie, mravnosti a mravných norem chování.** Mnozí současní nerozumní, nevědomí a hloupí hlasatelé místních, skupinových anebo i národních morálních principů chování se totiž chovají podle zcela nových, vykonstruovaných, scestných, zpátečnických, nerozumných a odmravených druhů morálky, které se pohybují od naivního humanismu, vymyšlených (a mnohdy objektivně škodlivých) stravovacích návyků a sexuální volnosti až po primitivní, zběsilou a iracionální národnostní a náboženskou nenávist – přesně podle již zmíněných prorockých slov Sün-c': **„nízkost násobí nízkostí a zmatenost zmateností“.** A protože jejich drzost dosahuje nadoblačných výšin a intelektuální úroveň se blíží nule, ještě požadují, aby jim šíření jejich bludů anebo nenávistné řádění financovali ti, proti kterým svoji zlobu a nenávist obracejí.*

*Současná celosvětová společenská morálka se tedy pohybuje od krajní tolerance, poplatné naivní křesťanské představě o „boží jiskře“ v každém člověku, o nutnosti odpouštění hříšníkům (zločincům) a o milování bližního svého, až po krajní netoleranci, vyzývající k nelitostné a vyhlazující svaté válce (džihádu) proti USA, Izraeli a celé Západní Evropě. Symbióza těchto protikladných druhů morálky je přitom pojmově absolutně vyloučena, přestože se někteří „politicky korektní“ pseudohumanisté podobně jako starověcí náboženští synkrétici snaží propojit humanistickou západoevropskou morálku s archaickými, primitivními a antihumanistickými prvky morálky cizí, včetně práva šarí'a, otrokářství, mnohoženství, rasismu a národnostní nenávisti. Samolibě se sice označují za humánně cítící křesťany a své nerozvážené až neuvěřitelně hloupé řeči i skutky zaštiťují údajnou láskou k bližnímu svému bez rozdílu rasy, náboženství i přesvědčení, avšak ve své nevědomosti, nevzdělanosti, nerozumnosti, hlouposti a samolibě pyše na vlastní „svatost“ (jaký to opojný pocit!) si vůbec neuvědomují, že **každý člověk cizí není naším bližním**. I podle jejich ideového učitele Ježíše Krista **naším bližním hodným nezištné pomoci je pouze ten, kdo se jako náš bližní také chová** (blíže viz Evangelium sv. Lukáše, kap.10/29-37), což o programových násilnících, dobyvatelích a potencionálních teroristech říci nelze.*

„Kdo nehodnému dobře činí, činí zlo.“

(Římský básník Quintus Ennius – 239-169 př.n.l.)

„Čiň čertu dobře, peklem se ti odmění!“

*Teorie o vývoji pudů, obyčejů, zvyků, morálky, mravnosti a práva má jedno velice nejasné a problematické úskalí, které lze **částečně** pochopit z archaické indické koncepce o světových a vesmírných cyklech (věcích /jugách/, velevěcích /mahájugách/), koloběhu životů (samsáró) anebo z Platónovy koncepce o cyklické změně politických systémů (tyranida-tímokracie-oligarchie-demokracie-tyranida atd.). Někteří současní astronomové a kosmologové proto stále častěji studují archaické představy Indů o sbalování a rozbalování vesmíru, anebo Hérakleita z Efesu o věčně živém vesmírném ohni. Jakékoliv důvtipné a podnětné myšlenky našich předků totiž vyplňují mezery v našem poznání objektivní reality a vhodně upřesňují i naši současnou argumentaci, která v tomto „civilizačním přetlaku“ mnohdy postrádá krásu slova. **Historia magistra vitae est.***

V souladu s již řečeným je třeba konstatovat, že pouze mravnost nepodléhá cyklickým změnám, neboť její hodnotový obsah je po celá tisíciletí neměnný. Všechny již uvedené složky mravnosti (tj. moudrost, uvážlivost, spravedlivost, poctivost, slušnost, skromnost, střídmost, zdrženlivost, uměřenost, uvážlivá odvaha, lidskost, laskavost a soucit) totiž byly všech dobách, na všech místech a ve všech společnostech stejně chápány a vykládány, pokud se ovšem nejednalo o společnost natolik primitivní, která ve svém jazyce neměla pro každou z těchto uvedených ctností obsahově odpovídající výraz (tato situace u mnohých národů, národností a etnik dosud přetrvává). Ani v současnosti tedy nelze tyto ctnosti definovat jinak, než tomu bylo před 4 500 léty (počínaje Ptahhotepem), protože jejich niterný obsah se ani v nejmenším nezměnil. Cokoli bylo před několika tisíci léty moudré, uvážlivé, spravedlivé, poctivé, slušné, skromné, střídme, zdrženlivé, uměřené, uvážlivě odvážné, lidské, laskavé a soucitné, je obsahově stejné i dnes. Opakovanými cykly a neustálou proměnou tedy procházejí pouze místní, skupinové, etnické a národní obyčeje (zvyklosti), morálka a právo, a stejnou proměnou prochází i vývoj lidstva od primitivismu, který však nikdy nedosáhne ideální dokonalosti (kulminačního bodu), o které snili Buddha, Platón i jiní filosofové, náboženští reformátoři a autoři sci-fi románů. V tomto směru lze analogicky použít již zmíněný citát z Justiniánova kodexu:

„Stav zvyklostí a morálky se stále do nekonečna mění, a není v nich nic, co by trvat mohlo věčně.“

Na vrcholu evolučního kruhu by tedy čistě teoreticky měla být **mravnost a z ní vyplývající mravné právo** (moudré, ušlechtilé a spravedlivé). A protože pěti vnitřními předpoklady mravnosti je správné poznání, správné rozhodnutí, správná mluva, správné jednání a správný způsob života (již zmíněných prvních pět Buddhových cest vedoucích k zániku strasti), je patrné (opět čistě teoreticky), že rozvoj správného poznání je základní výchozí metodou k uzdravení těžce nemocného lidstva. Pouze tak bychom se mohli alespoň přiblížit k vysněné dokonalé a blažené lidské společnosti (novému ideálnímu „zlatému věku lidstva“), kterou si ovšem někteří naivně blábolící věřící představují jako dobu, kdy lev se bude pást s beránkem a vlk se bude živit travou. „Kolo dějin“ však nikdy nedosáhne kulminačního bodu dokonalosti, protože všichni lidé nikdy nebyli a ani nemohou být dokonalí. **Mravní a intelektuální rovnost totiž neexistuje.** Vrcholu lidství tedy mohou dosáhnout pouze ojedinělí moudří a osvícení jedinci (Probuzení), kteří však problémy lidstva nevyřeší a zpravidla jsou jím zlikvidováni.

Jakmile se tedy obyčeje, morálka i právo byt jen krátce vzdálí od mravnosti a ušlechtilé spravedlnosti (ekvity), okamžitě a zákonitě se objeví i nové nemravné zvyklosti a morálky, protože přirozenou vlastností všech nemravných lidí je hledat „skulinky“ pro úspěšnost anebo dokonce legalizaci svých nemravných jednání. Kdykoliv se tedy „kolo dějin“, obyčejů, morálky a práva zastavilo před svým kulminačním bodem, vzápětí se začalo točit směrem dolů. Poté následoval pád civilizace provázený příchodem barbarů a nový tisíciletý vývojový cyklus. Pokus o dokonalost tedy nikdy nevyšel. Stalo se to již v Egyptě, v Indii, v Římě i v celé Evropě a patrně se to bude znovu opakovat.

*Protože současný svět není poctivý, slušný a pravdivý (a nikdy ani nebyl!), nelze se divit, že dlouhodobě tolerovaná a dokonce cíleně podporovaná hloupost zasáhla všechny oblasti společenského života. Proto jsme svědky **všeobecného mravního úpadku i překotné tvorby a sestupné evoluce nejrůznějších novodobých morálek**, které nevedou k zušlechtění lidstva a pronikají do všech zemí na celém světě. Tyto novodobé morálky jsou pak mnohdy nejen v rozporu se zdravým rozumem a nadčasovou mravností, ale i s platným právem (ať už je mravné anebo nemravné) a tradičními skupinovými a místními morálkami. Pověštinou jsou tvořeny živelně, ale cílem jejich samolibých a hloupých ideových původců je jejich institucionalizování, tj. dosažení jejich písemné a tudíž i zákonné úpravy. Nemůže přece být nic lepšího, než některé dosavadní tradiční neškodné zvyklosti zesměšnit a zakázat jako nemorální (např. účelově zveličený „sexismus“, ze kterého se stal doslova americký a evropský „strašák“), a naproti tomu dát evidentním nemravnostem legální rámec. Proto se na nejrůznějších politických úrovních pod nátlakem pseudohumanistů zcela vážně projednávají svoboda „nicnedělání“, legalizace drog a prostituce (která by případě jejího zdanění vadila mnohem méně než „sexismus“), nekontrolovatelné přistěhovalectví, homosexuální manželství, pomyslné právo na lhaní a šíření dezinformací a dokonce i legalizace infiltrovaných cizích morálek, založených na příživnictví, kořistnictví a archaickém právu silnějšího.*

Farizejští puritáni proto zakazují číst dětem „sexistické“ pohádky O Šípkové Růžence, O Karkulce, O Jeníčkovi a Mařence apod., zatímco „rozevlátí osvícenci“ vyžadují obecnou toleranci vůči nepracujícím příživníkům (vyžírům) a narkomanům, okázalým průvodům poloobnažených homosexuálů a lesbiček, změnám pohlaví, transvertinismu a jiným sexuálníím výstřelkům, motivovaným především nezřízenou touhou po nejrůznějších požitcích a společenském zviditelnění. Jejich typickým rysem je přitom hluboká netolerance až patologická nenávisť vůči všem lidem, kteří se odváží s nimi nesouhlasit a jejich způsob uvažování i života kritizovat. Uznávají pouze své mnohdy nerozumné až slabomyslné argumenty, zatímco zdravý rozum, moudrost, uvážlivost, slušnost a uměřenost považují za opovržením hodný archaismus, který potlačuje „přirozenou“ (a primitivní) lidskou touhu po nezřízené volnosti, svobodě a rovnosti. A nad vším tím pomateným lidským třeštěním zní tichý kosmický smích.

Na tvorbě nových zvyklostí se však nezřídka podílejí i zákonodárci a soudci. Institucionální tvorbou pokleslé mimoprávní morálky v České republice jsou např. některé judikáty Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, které nejsou opřeny o platné právo a vycházejí pouze z mimoprávních i mimomravních představ některých soudců o tom, co oni sami považují v daném místě a daném rozpoložení své mysli za morální. Takovými momentálními (scestnými) morálními a přitom nemravnými představami soudců jsou např. mimoprávní „povinná ostražitost“, jejíž nedostatek na straně podvedených občanů vyvíňuje nejrůznější „šikovné podnikatele“ z trestní odpovědnosti (bližší viz článek „Právní výchova v režii soudů a státního zastupitelství“ – Trestněprávní revue 1/2014), anebo nedávným rozhodnutím Ústavního soudu posvěcená možnost (a možná i budoucí nebezpečná zvyklost) vyloučit některé hosty restaurace z ubytování anebo i obsluhu pro jejich národnost. Soudci Ústavního soudu patrně neznali prastarou živnostenskou zvyklost (obyčej), kterou zcela jasně prezentoval již hostinský Palivec z Haškova Švejka: „Host jako host, třebaš Turek! Zaplat' si pivo a mluv si co chceš!“.

Ustrašení zákonodárci v mnohých evropských zemích se sice snaží „udržet krok s dobou“ a vědomi si nízké intelektuální úrovně značné části svých voličů se pokoušejí platné právo všelijak pokroutit a přizpůsobit nevybíravému nátlaku, zejména nátlaku politickému, náboženskému, feministickému, pseudohumanistickému anebo pseudoekologickému. Prostě a konzervativně uvažující občané se však s těmito novými, podivnými a křivolakými morálkami buď nedokáží vůbec vyrovnat (jsou pro ně absolutně nepřijatelné) anebo se s nimi dokáží vyrovnat jen s velkým sebezapřením, pokud nechtějí riskovat, že budou označeni za netolerantní misogyny (nenávidějící ženy), tmáře, bezvěrce, totalisty, antihumanisty, antidemokraty apod. Je-li však kterákoliv novodobá „morálka“ **provokativní, neslušná, neuměřená a odpor vzbuzující, je současně i nemravná**, protože poškozují právní i mravní vědomí tradičně uvažujících občanů. A přestože se to mnohým pseudodemokratům nelíbí, **mravná tradice** (nikoli nemravná místní morálka) **má stejně jako spravedlnost obrovskou stabilizační společenskou hodnotu**. Pokud tomu někdo nevěří, nechť si přečte úvodní část Velké rozpravy o Buddhově úplné nibbáně (Maháparinibbánamsuttu), ve které Buddha vysvětluje královskému rádcovi Vassakárovi, že národ Vadždžijů nelze porazit, neboť dodržuje sedm tradičních podmínek rozvoje.

Nelze tedy moudře, uvážlivě, spravedlivě, poctivě, slušně a uměřeně nutit rozumné a slušné občany, aby rázem a bez výhrad přijali překotné společenské změny a trpně se vyrovnali s chaotickými a módními skupinovými pseudomorálními výstřelky, které neprošly dlouhodobým společenským vývojem (evolucí) a nejenže nejsou v souladu s platným právem, ale ani s nadčasovou mravností.

Celosvětový společenský vývoj je dramatický, chaotický, nebezpečný, traumatizující a podobá se skluzavce do tunelu, na jehož konci není vlnné a láskyplné světlo, které křesťanští kněží slibují všem poslušným „ovečkám“, ani nebeský „hanbinec“ plný neposkrvněných panen pro sexuálně přetlakované islámské „mučedníky“, který jim slibují fanatičtí islámští duchovní, ale zejíci jícen sopky s planoucím ohněm, který (budeme-li takto pokračovat) jednou stráví „vinné i nevinné“. A vinným je přitom nejen zločinec mající krev na rukou, ale i ten, kdo mu úmyslně nebo z hlouposti pomáhá, anebo jeho čin schvaluje nebo toleruje.

„Oheň, jenž přijde, vše rozsoudí a uchvátí.“ (Hérakleitos z Efesu)

*Každý člověk svým myšlením, slovy i skutky přispívá ke tvorbě a upevňování místní společenské morálky, která se od nadčasové vnitřní i vnější mravnosti buď vzdaluje (zejména morálka islámská) anebo se k ní přibližuje (především morálka sportovní). Chceme-li však společenskou morálku povýšit na vyšší kvalitativní úroveň, nesmíme se přizpůsobovat společenské „černi“, „šedi“ anebo falešné „politické korektnosti“. Pokud nám záleží na mravním rozvoji sebe sama i svého okolí, měli bychom každodenně své chování poctivě vyhodnotit (správné rozjímání – tj. sedmá vznešená Buddhova cesta vedoucí k zániku strasti) a veškeré své minulé i zamýšlené budoucí počínání bychom měli podrobit nadčasovému „zlatému pravidlu“ **„nečiň jiným, co nechceš, aby oni činili tobě!“**, které se stalo archaickou předlohou již citovaného Kantova kategorického mravního imperativu. Toto pravidlo nevymysleli antičtí filosofové ani křesťané (velice neradi to slyší), ale jako první je takto formuloval čínský filosof Konfucius (Kchung fu-c', tj. Mistr Kchung – asi 552-479 př.n.l.):*

„Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim!“

Cestou ke smysluplné existenci lidstva tedy nejsou rozmanité, protichůdné či dokonce nepřátelské a nenávistné místní, skupinové, etnické, národní, náboženské anebo společenské (skupinové) morálky, ale pouze postupný rozvoj všeobecně platných mravních kvalit. Je to na rodičích a učitelích. Na politiky, náboženské vůdce ani věrozvěsty totiž nelze po smutných historických zkušenostech spoléhat, neboť nejenže nejsou schopni ani ochotni vzdát se svých tradičních dogmat a představ, ale ani peněz a moci (ostatně na jejich spoluobčanech jim vůbec nezáleží). Pokud tuto cílenou mravní výchovu rodiče ani učitelé všech národů světa nezvládnou (a je reálné nebezpečí, že tomu tak bude, protože počet lidí nerozumných, nevědomých a hloupých nebezpečně narůstá), hrozí naplnění chmurné vize španělského poslance Cortéze, který v roce 1849 v Madridském parlamentu jasnozřivě prohlásil (a je to příšerná vize):

„Příčina všech vašich omylů, pánové, je v tom, že nevíte, kam míří civilizace a svět. Vy věříte, že civilizace a svět jdou vpřed, ale ony jdou zpět!“

Souhrn (resumé):

Vývoj pudů, obyčejů (zvyklostí), morálky, mravnosti i práva podléhá shodnému procesu vývoje.

Z obyčejů (zvyklostí) vznikají dlouhodobým vývojem a výběrem morální pravidla chování (morálka).

Morální pravidla chování jsou místní, skupinová, náboženská, etnická anebo národnostní.

Morální pravidla chování (morálka) mohou být mravná anebo nemravná.

Nemravná morálka je základem nemravného chování, nemravného platného práva i jeho nemravného výkladu a užívání v daném čase a místě.

Mravná morálka je základem časově i místně neomezeného mravného chování, mravného práva i jeho mravného výkladu a užívání.

Mravné chování je moudré, uvážlivé, spravedlivé, poctivé, slušné, skromné, střídme, zdrženlivé, uměřené, uvážlivě odvážné, lidské, laskavé a soucitné.

Mravnost je společensky stabilizační, ale nemotivační; nemravnost je společensky destabilizační, ale vysoce motivační (přináší úspěch, prospěch, zisk – a nakonec zkázu).

Většina lidí je nerozumná, nevědomá, hloupá, chamtivá a líná. Proto dává přednost nemravnému chování, protože je momentálně pohodlnější, příjemnější a ekonomicky výhodnější.

Nerozumní, nevědomí a hloupí lidé na důsledky nemravného chování nemyslí, protože myšlení na vlastní nemravnost je emočně nepříjemné (bolestivé).

Mravné chování si lze osvojit učním, výchovou, sebevýchovou a zvykem. Jeho ziskem jsou přátelé, dobrá pověst, vyrovnané myšlení a klidný spánek.

Nemravné chování si lze osvojit nedostatkem vzdělání, špatnou výchovou, nekázní a špatným zvykem. Jeho ziskem sice mohou být moc i peníze, ale i nepřátelé, špatná pověst, závist, nenávist, ustavičný strach, vězení anebo i násilná smrt.

Protože většina lidí je rozumu vzdálená (homo amentus) anebo rozumu prostá (homo dementus), je nemravnost na vzestupu a mravnost na sestupu. Důkazů o tom je bezpočet.

Opuštěním mravních principů chování nastupuje lidstvo na sestupnou cestu, vedoucí ke stále se prohlubující nemravnosti, primitivismu, násilí a zkáze.

*„Tuto řeč, věčně jsoucí nechápou lidé,
ani dokud ji neslyšeli, ani když ji uslyšeli.
Neboť ač se všechno děje podle této řeči,
přece se podobají nezkušeným,
když se pokoušejí o taková slova a díla, jaká já vykládám,
rozebíraje každé podle jeho povahy a vysvětluje, jaké je.
Avšak ostatním lidem uniká, co dělají bdíce,
tak jako zapomínají, co dělají spíce.“* (Hérakleitos z Efesu)

V Plzni dne 28.5.2019

JUDr. Oldřich H e i n